

TURINYS

4

IŠ ARTI

„...Su žinia Komendanto“

20

AKTUALIJOS

Vos kelios savaitės iki
panaudojimo mūšio lauke

22

Tai užtruks

24

Europos sąjungininkai
vienija jėgas

26

FOTOREPORTAŽAS

Red Army Go Home

32

ARSENALAS

„Freya“: saugaus dangaus
projektas

42

VALIA PRIEŠINTIS

Miško skruzdės prieš
sovietų lokį. II dalis

56

KARO ISTORIJA LINKSMAI

Daržovės maskuotei

Gerbiamieji KARIO skaitytojai,

tie, kas rugpjūčio pabaigoje stebėjo 35-osioms Ukrainos nepriklausomybės metinėms skirtą karinį parodą Kyjive, ko gero, pasijuto tarsi filme „Žvaigždžių karai“ – ypač, tarkime, šio fantastikos epo antrojoje dalyje „Klonų karai“.

Dangų virš Ukrainos sostinės tvarkingomis gretomis raižė „Madiaro paukščių“ spiečiai, Dnipro upe plaukė daugybė *Magura* bei *Sea Baby*, o Kreščiatiku riedėjo autonominės savaeigės transporto priemonės, evakuojančios sužeistus karius bei gabenančios ginklus ir amuniciją.

Visa tai labai smagiai kontrastavo su ta geležine konvencinės ginkluotės gigantomanija, kuria kremliaus vadeiva mėgsta puikuotis tariamą rusijos „pergalės dieną“. Šiemet, tiesa, buvo pabijota švęsti su „plačiu užmoju“ – ko gero, dėl tų pačių „Madiaro paukščių“ spiečių...

Karui Ukrainoje tęsiantis precedento neturinčius tryliktus metus, negali nedžiuginti tai, jog pagaliau ir agresorės teritorijoje aidai sprogimai, kyla gaisrai, o ir maskvos „auksinis narvelis“, pasirodo, nėra jau toks iš oro nepramušamas. Juo greičiau Ukrainos balistinės raketos pasieks raudonąją aikštę, tuo lengviau galės atsikvėpti visos civilizuotos pasaulis.

Pagarbiai
Darius Varanavičius,
vyriausiasis redaktorius

REDAKCIJA

- vyr. redaktorius
Darius Varanavičius,
Darius.Varanavicius@mil.lt
tel. +370 5 210 3897
- redaktorius Dalius Žygelis,
Dalius.Zygelis@mil.lt
tel. +370 5 273 5744
- korespondentai:
Ilona Skujaitė, tel. +370 5 210 3895,
Žydrė Švobienė, tel. +370 5 278 5285,
Laura Janušienė, tel. +370 264 8573
Darius Sutkus, tel. +370 5 210 3896,
Lukas Yla, tel. +370 7 068 0270
- dizainerė Aistė Lapinskaitė,
tel. +370 5 210 3896
- administratorė Aušra Narsutytė,
tel. +370 5 210 3895
- archyvo tvarkytojas
Valdas Balciukevičius,
tel. +370 5 210 3895

Adresas

- Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius
- Norintiems užsisakyti
šį žurnalą kreiptis:
tel.: +370 5 210 3895,
+370 5 210 3897
arba el. paštu
Ausra.Narsutyte@mil.lt

I ir IV viršeliuose –

Vytauto Didžiojo karo muziejaus
fondų nuotr.

- Leidėja – Krašto apsaugos ministerija
- Redakcijos nuomonė nebūtinai
sutampa su autorių nuomone
- Nuotraukos, rankraščiai
negrąžinami ir nerecenzuojami
- Tiražas 2 700 egz. (lietuvių k.);
300 egz. (anglų k.)
- Spausdino Lietuvos kariuomenės
Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava,
LT-54359 Kauno r.
- ISSN 2029-5669
- Užs. GL-637

Prisidėk prie
bendrų tikslų!

**BROLIAI
AITVARAI**

€ Skirk 1,2 %   Įsigyk Brolių Aitvarų atributikos

BroliaiAitvarai.lt

„...SU ŽINIA KO

2024 m. pavasarį Krašto apsaugos ministerijai pristačius naują koncepciją, leidžiančią karo komendantūroms veikti ne tik paskelbus mobilizaciją, bet ir ruoštis gynybai taikos metu, prasidėjo naujas šių struktūrų gyvavimo etapas. Nuo 2025 m. kovo 1 d. įsteigta Karo komendantūrų valdybai vadovaujantis plk. Danas Mockūnas dalijasi įžvalgomis apie tai, kaip nuo popierinių planų pereinama prie atnaujintos užnugario gynybos.

KOMENDANTŪRO

ILONA SKUJAITĖ

Lietuvos karo komendantūrų istorijos pradžia siejasi su Nepriklausomybės karu 1918–1920 m., kai atsikūrė Lietuvos valstybė ir jos kariuomenė. 1918 m. pabaigoje – 1919 m. pradžioje šaliai ėmė grėsti didžiulis pavojus – vienu metu iš kelių pusių ją užpuolė priešai: raudonoji armija buvo okupavusi kone pusę šalies teritorijos ir siekė įvesti savo valdžią, šiaurinėje dalyje siautė bermontininkai, o pietuose į Lietuvos žemes kėsinosi Lenkija, be to, visame krašte dar plėšikavo ir smurtavo kriminalinės gaujos.

1919 m. vasario 7 d. Lietuvos laikinoji vyriausybė patvirtino Ypatinguosius valstybės apsaugos įstatus, o vasario 13 d. paskelbė karo padėtį Seinų, Kauno, Alytaus, Vilkaviškio, Marijampolės, Kėdainių ir Kaišiadorių apskrityse, kuriose Lietuvos savanoriai jau kovėsi su priešais. Šiose apskrityse buvo pradėtos steigti miestų ir apskričių karo komendantūros, o svarbesnių pafrontės miestelių komendantais dažniausiai būdavo skiriami ten dislokuotų didesnių karinių dalinių vadai.

Kaip savo darbuose akcentavo istorikas Vytautas Lesčius, pagrindinė karo komendantūrų funkcija tuo metu buvo rūpintis mobilizacija, drausme bei tvarkos palaikymu. Mobilizacija apėmė naujokų šaukimą, atsargos karių bei priemonių kariuomenės reikmėms registraciją, o karo komendantai tapdavo aukščiausiais pareigūnais savo veikimo rajone. Jie buvo pavaldūs krašto apsaugos ministrui, o karo veiksmų zonoje – dar ir pafrontėje dislokuotų dalinių vadui.

Istorikas dr. Modestas Kuodys savo tyrimuose atskleidžia, kad Ypatingieji valstybės apsaugos įstatai karo komendantams suteikdavo ir papildomų ypatingų galių, pvz., teisę reguliuoti darbo jėgos, specialistų, materialinių išteklių judėjimą, prekybos santykius ir kitus apskrities socialinius reikalus. Taip pat šie pareigūnai galėjo savo nuožiūra uždrausti įvairių organizacijų susirinkimus bei kitą veiklą, cenzūruoti spaudą ar visiškai uždaryti leidinius. Komendantas savo valią reikšdavo leisdamas viešus, visiems privalomus įsakymus, o už jų nevykdymą grėsė labai griežtos sankcijos. Apskritai karo metu komendantas galėjo suvaržyti asmens laisvės ir teisės vien tik remdamasis prielaida, kad asmuo gali būti pavojingas valstybei, jos ginkluotosioms pajėgoms ar viešajai tvarkai.

Pasak šį laikotarpį tyrinėjusių istorikų, karo komendantūrą 1919 m. pradžioje galėjo sudaryti maždaug 7 karininkai, 2 karo valdininkai, 283 kareiviai, 42 arkliai ir 24 vežimai. Tikslī komendantūrų struktūra ir etatų skaičius buvo sureguliuoti tik 1920 metais. Po Nepriklausomybės karo komendantūros tapo nuolatine teritorinės gynybos ir šaukimo į kariuomenę administravimo struktūra, jos veikė iki pat 1940 m. sovietinės okupacijos.

Pirmoji komendantūra V

V

ilniaus mieste situacija 1918 m. pabaigoje buvo itin nerami: pasitraukus vokiečiams vilniečiai ėmė leisti daug propagandinių laikraščių įvairiomis kalbomis, mieste aktyviai darbavosi lenkų ir bolševikų organizacijos, telkusios savanorius savo kariuomenėms. Istorikas V. Lesčius savo darbuose akcentavo, kad tuo metu lietuviai neturėjo nei ginklų, nei savanorių, nei lėšų, todėl 1918 m. gruodžio 13 d. buvo įsteigta tik pirmojo etapo komendantūra, kuriai vadovavo karininkas Aleksandras Jackevičius, o gruodžio 24 d. iš jos kadru ir sostinėje buvusių 32 kareivių, paimtų iš Pirmojo pėstininkų pulko, buvo organizuota pirmoji Vilniaus miesto komendantūra. Jos komendantu paskyrė Liudą Girą, o padėjėju – karininką Kazį Škirpą. Komendantūra įsikūrė Jurgio gatvėje buvusiuose karinės administracijos (*Militärverwaltung*) rūmuose, o kitą dieną buvo paskelbtas pirmasis įsakymas – juo remiantis komendanto žinion perėjo visos apsaugos įstaigos, kurių vadovai kasdien privalėjo atsiskaityti už savo veiklą. Jau gruodžio 26 d., iš Krašto apsaugos ministerijos gavus 5 000 markių, buvo pradėti priimti savanoriai į formuojamas kuopas ir kulkosvaidžių komandą, paskirti instruktoriai bei karo gydytojai. Istoriko V. Lesčiaus surinkti archyviniai duomenys rodo, kad Krašto apsaugos ministerija lėšų komendantūrai Vilniuje negailėjo: 1918 m. gruodžio 29 d. jai buvo paskirta 50 000, 1919 m. sausio 1 d. – 30 000, o sausio 3 d. – 80 000 markių. Taip pat buvo gauta patalynės, aprangos ir kito inventoriaus. Tuo pat metu buvo sukurtas ir pasirašytas atsišauki-

Vilniuje ir trispalvė Gedimino bokšte

mas „Vilniaus piliečiams“, kuri istorikai vertina kaip itin svarbų K. Škirpos ir Juozo Pajaujo žingsnį. Jame įvairių tautų vilniečiai ir miesto apylinkių žmonės buvo kviečiami stoti į savanorių pulkus. „Ši atsišaukima moksleiviai greitai išplatino visame mieste, o mes su Pajauju jį garsiai perskaitėme miesto teatre gausiai susirinkusiai Vilniaus lietuvių bendruomenei. Atgimstančiai Lietuvos kariuomenei publika sukėlė dideles ir nuoširdžias ovacijas, o joms nutilus sugiedojo Tautos himną“, – savo prisiminimuose „Savanorių pašaukimas“, publikuotuose 1945 m. Čikagoje išleistoje knygoje „Mykolas Sleževičius“, rašė K. Škirpa.

Kaip liudija dokumentai, savanoriais Vilniuje tapo įvairių socialinių sluoksnių žmonės: studentai, vyresniųjų klasių mokiniai, jaunieji inteligentai ir

darbininkai. Į savanorius užsirašė apie 500 vyrų ir 4 merginos. Deja, jiems neužteko nei aprangos, nei ginklų, kad pajėgtų apsiginti nuo gresiančios naujos okupacijos, todėl komendantūros vadovybė buvo priversta dalį savanorių paleisti namo. Gruodžio 31 d. susirgus L. Girai, komendantą pareigas perėmė K. Škirpa. Tą pačią dieną vokiečiai pradėjo trauktis iš Vilniaus, o sausio 1-ąją paliko centrinę miesto dalį ir nuleido savo vėliavą nuo Gedimino pilies bokšto. Tada K. Škirpa, lydimas adjutanto Petro Gužo ir būrelio kareivių, nuskubėjo į Pilies kalną ir bokšte iškėlė lietuvišką trispalvę. K. Škirpos vadovaujamą būrį sudarė karo valdininkas Jonas Nistelis, adjutantas P. Gužas ir kareiviai: Albinas Rauba, Romualdas Marcalis, Pranas Plauska, Jonas Norvila, Mikas Slyvauskas, Vincas Steponavičius ir Stasys Butkus. Trispalvės iškėlimą lydėjo trumpa K. Škirpos kalba ir garbės salvė. Vėliau K. Škirpa šį įvykį savo prisiminimuose aprašė taip: „Šis momentas buvo vienas išpūdingiausių mano gyvenime. Baigę vėliavos iškėlimo apeigas karininkai ir kariai iš džiaugsmo išsibučiavome, kaip tikri vienos motinos sūnūs.“ Deja, Lietuvos vėliava plevėsavė tik kelias dienas – pirmosiomis naujų metų dienomis Vilnių užplūdo bolševikai, o lietuviai neturėjo pakankamai pajėgų kautis su jais, todėl sausio 5 d. Vilniaus komendantūra pasitraukė iš sostinės ir kitą dieną atvyko į Kauną. Būtent Vilniaus

komendantūros kariai sudarė būsimos Kauno komendantūros branduolį, o jos komendantu paskyrė karininką Juozą Mikuckį, jo pavaduotoju – K. Škirpą.

1919 m. sausio 6 d. Vilnių užėmė bolševikai nuo trispalvės nuplėšė geltoną ir žalią juostas, palikę tik raudoną.

Siekiant prisiminti ir pagerbti pirmųjų savanorių žygdarbį, Lietuvai atgavus nepriklausomybę kiekvienais metais sausio 1-ąją minima Lietuvos vėliavos diena, Gedimino kalno bokšte rengiama iškilminga vėliavos pakeitimo ceremonija. Pagal tradiciją senoji vėliava kasmet perduodama saugoti vienai iš Lietuvos mokyklų, pasižymėjusių pilietiškumo ugdymu ir istorinės atminties puoselėjimu.

Šaltinis: Vytautas Lesčius. Lietuvos miestų ir apskričių karo komendantūros 1918–1920 metais. *Karo archyvas*, t. 15(1998), p. 117–143

Siekiant stiprinti užnugario struktūrų sąveiką, 2025 m. kovo 1 d. buvo įsteigta Karo komendantūrų valdyba. Jos tikslas – efektyviai valdyti ir koordinuoti karinę veiklą regionuose, užtikrinant sąveiką su savivaldybėmis ir greitą reagavimą į kylančias grėsmes.

Karo komendantūrų atgimimas

Atkūrus Lietuvos valstybę, karo komendantūros buvo vienos pirmųjų Lietuvos kariuomenės struktūrų, kontroliavusių sovietinės kariuomenės išvedimą iš Lietuvos teritorijos. Jos pradėtos kurti 1991 m., o vėliau perorganizuotos į tuometinės Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos teritorinės gynybos padalinius. Vėlesniuose krašto apsaugos sistemos veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose komendantūros numatytos kaip mobilizaciją karo metu organizuojančios struktūros.

Esminis lūžis įvyko 2024 m., kai Lietuvos kariuomenės Karo prievolės ir komplektavimo tarnybos (KPKT) pagrindu taikos metu pradėta kurti nauja karo komendantūrų struktūra. 2024 m. birželio pradžioje šios struktūros kūrimui paskirtas projekto vadovas plk. D. Mockūnas, o jo pavaduotoju – KPKT direktorius Arūnas Balčiūnas. Taip pat buvo sudaryta darbo grupė iš Lietuvos kariuomenės karių, Lietuvos šaulių sąjungos narių bei civilių tarnautojų. Projekto tikslas buvo KPKT pagrindu sukurti

karo komendantūrų struktūrą. Tuo pat metu Lietuvos piliečiai buvo paraginti savanoriškai jungtis prie šių vienetų ir parengta 10 dienų trukmės Bazinio karo komendantūrų kario kurso programa. 2024 m. šį kursą baigė 162 kitos tarnybos rezerve kariai.

Tuometinis Lietuvos kariuomenės vadas gen. Valdemaras Rupšys akcentavo, kad norint efektyviai gintis nuo priešo, būtinas sklandus užnugario sistemos veikimas – į ją įtraukus komendantinius karinius vienetus, Lietuvos kariuomenės manevriniais padaliniais bus sudarytos sąlygos neatsitraukti nuo savo pagrindinių užduočių. Pasak jo, karo komendantūros, užnugaryje veikdamos savivaldybių lygiu, karo metu padės ne tik gintis nuo priešo, bet ir vykdys kitas valstybei gyvybiškai svarbias funkcijas. Į komendantūrų sąrašus įtraukti ir karinių įgūdžių įgiję piliečiai gins savo miestelius ar rajonus, rūpinsis svarbių gyvenamosios aplinkos objektų apsauga, įrengs ir saugos kontrolės postus, užtikrins komendantų valandos laikymąsi, dalyvaus turto

rekvizavimo procese, stebės aplinką, kovos su nelegaliomis ginkluotomis grupėmis bei atliks kitas valstybės pavestas užduotis.

Siekiant stiprinti užnugario struktūrų sąveiką, 2025 m. kovo 1 d. įsteigta Karo komendantūrų valdyba. Tai nauja Lietuvos kariuomenės struktūrinė grandis, skirta užtikrinti visuomenės saugumą, viešąją tvarką bei koordinuoti bendradarbiavimą su civilinėmis institucijomis, savivaldybėmis ir kitomis organizacijomis ekstremaliųjų situacijų, karo ar mobilizacijos atvejais. Pagrindinis šios valdybos tikslas – efektyviai valdyti ir koordinuoti karinę veiklą regionuose, užtikrinant sklandų informacijos srautą bei greitą reagavimą į kylančias grėsmes.

Vienas svarbiausių Karo komendantūrų valdybos veiklos principų yra glaudus bendradarbiavimas su vietos savivaldybėmis, koordinuojant bendrus veiksmus, dalijantis svarbia informacija bei priimant sprendimus visuomenės saugumui užtikrinti. Sąveikos stiprinimas leidžia geriau pasirengti galimam karui ar mobiliza-

cijai bei didina vietos bendruomenių atsparumą ir pasirengimą priešintis grėsmėms. Taikos metu karo komendantūrose yra minimalus karių skaičius (savivaldybėse dažniausiai dirba tik karo komendantas), todėl jos nedalyvauja likviduojant ekstremalių situacijų padarinius.

Struktūra ir mobilizacijos procesas

Karo komendantūrų valdybą sudaro štabas, Karo prievolės ir komplektavimo tarnyba, Mokymo centras, šešios regioninės karo komendantūros, veikiančios pagrindiniuose šalies miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Alytuje, bei 43 savivaldybių karo komendantūros. Kiekviena jų yra atsakinga už savo regiono arba savivaldybės saugumą,

karinės prievolės ir mobilizacijos organizavimą, civilinės bei karinės valdžios sąveikos stiprinimą.

Valdybos sudėtyje veikianti KPKT yra atsakinga už karo prievolės organizavimą, administravimą ir kariuomenės karinio personalo komplektavimą. Tarnyba vykdo nuoseklią karinių prievolinkų (rezervistų) bei personalo registraciją, koordinuoja kvietimus į tarnybą ir teikia konsultacijas karo prievolės klausimais.

Personalo (rezervistų) mobilizacija vykdoma kiekvienoje savivaldybės karo komendantūroje išskleidžiant šaukimo punktus, o šešiose regioninėse karo komendantūrose – šaukimo centrus, prie kurių veikia karo medicinos komisijos pakomisės. Sveiki rezervistai šaukimo punktuose nukreipiami į dalinius, o turintys sveikatos problemų (papildomam mediciniam patikrinimui ir galutiniam sprendimui) – į šaukimo centrus.

Kariniai vienetai taip pat kasmet teikia turto mobilizacinius poreikius, pagal kuriuos sudaromas mobilizacijos katalogas (jame nurodoma, kokį turtą iš ko paimti). Už mobilizacijos įgyvendinimą atsakingas savivaldybės administracijos direktorius. Paskelbus mobilizaciją, karinis vienetas karo komendantūrai teikia paraišką pagal minėtąjį katalogą. Komendantūra sutikrina šiuos duomenis ir juos perduoda administracijos direktoriui. Jis išleidžia įsakymą laikinai paimti arba rekvizuoti turtą, o karinių vienetų bei karo komendantūrų atstovai kartu su savivaldybės administracijos direktoriumi (ar jo įgaliotais asmenimis) ir turto savininku įformina dokumentus bei perima turtą. Atsiradus papildomam poreikiui, karo komendantūra kartu su savivaldybės administracija ieško reikalingo turto arba paslaugų tiekėjo ir organizuoja mobilizacijos procesą.

Karo komendantūrų valdybą sudaro štabas, Karo prievolės ir komplektavimo tarnyba, Mokymo centras, 6 regioninės ir 43 savivaldybių karo komendantūros.

Kėdainių ir Panevėžio komendantūros: pirmieji mūšiai ir žūtys

1918

m. gruodžio 28 d. įkurta Panevėžio komendantūra, kuriai vadovauti paskirtas karininkas Jonas Variakojis. Tuo metu vokiečiai ruošėsi apieisti miestą, o vietiniai bolševikai aktyviai veikė laukdami raudonosios armijos. Sausio 8 d. jie užėmė Panevėžį, o J. Variakojo suorganizuotas apsaugos būrys buvo per silpnas gynybai, todėl pasitraukė Kėdainių link. Pakeliui savanorius verbavęs būrys Kėdainius pasiekė jau turėdamas 100 kovotojų. Sustiprėjęs ir pasirengęs, jis pradėjo puldinėti bolševikų užimtas Ramygalos, Krekenavos ir Pociūnėlių apylinkes. Panašiu metu – 1918 m. gruodžio 31 d. – buvo įkurta ir Kėdainių komendantūra, kuriai vadovavo karininkas Juozas Šarauskas. 1919 m. sausio 6 d. komendantūros apsaugos būrys įsikūrė vokiečių perleistose kareivinėse, o valsčiuose platinti atsišaukimai, kviečiantys stoti į kuriamus karinius vienetus. Tarp atsiliepusių savanorių buvo ir Povilas Lukšys.

Vasario 2 d. įvyko pirmasis rimtas šio būrio susišaudymas su bolševikais. Išnaudoję paskutinius šovinius, kariai buvo priversti trauktis. Vasario 8 d., kaunantis su bolševikais prie Taučiūnų kaimo, žuvo P. Lukšys – jis tapo pirmąja lietuvių savanorių auka Nepriklausomybės kare. Vėliau šios komendantūros kariai kovojo tiek su bolševikais, tiek su bermontininkais.

J. Variakojo, kaip Panevėžio komendantūros (vėliau peraugusios į Ketvirtąją pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulką) vado ir savanorių telkėjo Panevėžio krašte, vaidmuo svarbus šio karinio vieneto istorijoje. Tarnauti savanoriu kuriamoje Lietuvos kariuomenėje J. Variakojis pradėjo 1918 m. gruodžio 28 d., kai buvo paskirtas Panevėžio komendantu. Jam teko atsakinga užduotis organizuoti karių savanorių telkimą Panevėžio krašte ir suformuoti Panevėžio srities apsaugos būrį. 1919 m. kovo 22 d. šio būrio pagrindu buvo įsteigtas atskiras Panevėžio batalionas, o jo vadu paskirtas J. Variakojis. Tų pačių metų spalio 25 d. Panevėžio batalioną perorganizavus į Ketvirtąją pėstininkų pulką, karininkas lapkričio 1 d. oficialiai paskirtas jo vadu.

Vadovaudamas šiam daliniui, J. Variakojis dalyvavo visose svarbesnėse karinėse operacijose prieš bolševikus ties Kėdainiais, Ukmerge, Panevėžiu, Kupiškio, Ilūkste ir kitose vietovėse. Nuo 1919 m. spalio 7 d. iki 1920 m. sausio 3 d. jo vadovaujamas pulkas kovėsi su bermontininkais ties Meškuičiais ir Šiauliais, o nuo 1920 m. sausio 3 d. iki balandžio 23 d. lenkų fronte dalyvavo operacijose ties Jašiūnais, Stasyloimis, Skėteriais, Musninkais ir Širvintomis. Dalinį oficialiai pervadinus Ketvirtuoju pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulku, tų pačių metų vasario 4 d. karininkas dar kartą patvirtintas jo vadu.

Jonas Variakojis

Šaltinis: Vytautas Lesčius. Lietuvos miestų ir apskričių karo komendantūros 1918–1920 metais. *Karo archyvas*, t. 15(1998), p. 117–143

Nuo popierių – prie užnugario gynybos stiprinimo

Gerbiamas pulkininke, kokios yra pagrindinės Jūsų vadovaujamos Karo komendantūrų valdybos taikos metu užduotys?

Pirmoji užduotis taikos metu – karo prievolininkų šaukimas. KPKT yra įsikūrusi Vilniuje ir koordinuoja šaukimo į Lietuvos kariuomenę procesą, verbavimą, sprendžia tarnybos atidėjimo bei tarnybos būdų parinkimo klausimus. Karo komendantūrų sudėtyje taip pat yra karo prievolės ir komplektavimo skyriai, kurie ir vykdo šaukimą. Jie nėra sudėtinė KPKT dalis, tačiau vadovaujasi šios tarnybos direktoriaus nurodymais, susijusiais su šaukimo ir verbavimo organizavimu, o kitais klausimais – pavaldūs karo komendantui.

Antroji funkcija – sąveikos su savivaldybėmis organizavimas. Bendradarbiaujant su jomis, jau parengti ir

periodiškai atnaujinami konkretūs sąveikos planai. Juose numatyta, ką komendantūros bei savivaldybės daro vienu ar kitu atveju – tiek kilus krizei, tiek paskelbus mobilizaciją ar karo padėtį. Be to, nuolat susitinkame su vietos įmonių, gamyklų, verslo, pramonės, nevyriausybinių ir valstybinių organizacijų (tarp jų ir valdančiųjų valstybei ar kariuomenei ypatingai svarbią (kritinę) infrastruktūrą) vadovais bei atstovais. Su jais deriname veiksmus karo metu, užtikriname sąveiką bei savitarpio pagalbą. Vykdomė ir švietėjišką darbą: dalyvaujame įvairiuose renginiuose, šventėse, susitikimuose, supažindiname visuomenę su tarnybos būdais kariuomenėje ir raginame jungtis prie šauktinių, savanorių, komendantūrų, Lietuvos šaulių sąjungos ar stoti į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją (LKA).

Taip pat vienas svarbiausių komendantūrų uždavinių – rengti į kitą tarnybą rezerve paskirtus karius (asmenis,

užsiregistravusius į komendantinius vienetus). Oficialiai ši veikla vadinama kita tarnyba rezerve, nes bendra kariuomenės personalo rezervo sistema skirstoma į kelias kategorijas. Atlikusieji tarnybą pastarųjų 15 metų laikotarpiu priklauso aktyviajam rezervui, o tarnavę seniau sudaro parengtąjį rezervą. Karo prievolininkai, dėl tam tikrų priežasčių netarnavę kariuomenėje, sudaro neparengtąjį rezervą. Šis rezervas apima karinio parengtumo neturinčius 18–60 m. amžiaus karo prievolininkus ir iki 65 m. amžiaus atsargos karius, o užsiregistravimas į komendantinius vienetus suteikia galimybę atlikti kitą tarnybą rezerve. Į atsargos karių kategoriją patenka ir tarnybą atlikusios moterys, o medicinos specialistės į rezervą įtraukiamos nepriklausomai nuo savo karinio parengtumo.

Kaip komendantūrų veiklos pobūdis keistųsi karo atveju?

Paskelbus karo padėtį ir pradėjus

Plk. Danas Mockūnas akcentuoja, kad pagrindinis tikslas šiuo metu – toliau stiprinti bei vystyti komendantūrų tinklą Lietuvoje, užtikrinant sklandų kitos tarnybos rezerve karių rengimą.

Į karo komendantūras užsiregistravę žmonės pirmiausiai baigia 12 dienų bazinį kursą: išmoka valdyti ginklą, patruliuoti, vykdyti konvojavimą ir atlikti kitas karo komendantūroms aktualias funkcijas.

vykdyti karo meto funkcijas, komendantas įgytų visas teisės aktuose numatytas galias. Viena pagrindinių karo komendantūrų funkcijų būtų personalo mobilizacija – žmonių šaukimas į ginkluotąsias pajėgas. Taikos metu ši veikla vykdoma mažesniu

mastu, o karo metu jos apimtys būtų kur kas didesnės.

Krizės ar karo metu prireikus komendantas gali įvesti komendanto valandą, ribojančią asmenų judėjimą ir buvimą viešose vietose be leidimo, bei organizuoti sąveiką su civilinėmis

institucijomis, pirmiausia – savivaldybėmis. Jeigu savivaldybės administracija dėl kokių nors priežasčių negalėtų dirbti, to rajono komendantūra laikinai užtikrintų gyventojų būtiniausių poreikių tenkinimą. Nors tai nėra tiesioginė karo komendantūros funkcija, bet

tokiam scenarijui taip pat yra ruošiamasi.

Taip pat karo komendantūros dalyvautų rekvizuojant turtą ir mobilizuojant paslaugas karo reikmėms. Pagal įstatymus už šį procesą atsakingas savivaldybės administracijos direktorius, kuris ieško sprendimų, kaip sumobilizuoti reikiamą turtą ar paslaugas, o komendantūros teiktų jam paramą ir tarpininkautų tarp savivaldybės bei karinių vienetų. Komendantai, gerai žinodami vietovės specifiką ir pajėgumus, padėtų operatyviau organizuoti bei perduoti reikiamą paramą besikaušantiems kariniams vienetams.

Kita svarbi komendantūrų funkcija karo metu – teritorinė gynyba ir saugumo užtikrinimas užnugaryje. Komandanto valandos kontrolė ir patruliavimas padėtų apsaugoti nuo priešų žvalgybos ar diversantų veiksmų bei užkirstų kelią nusikalstamumui. Konfliktų metu, kai gyventojai evakuojasi iš savo gyvenamųjų vietų, dažnai prasideda marodieriajimas. Komendantūrų kariai saugotų svar-

bius kariuomenės bei savivaldybės objektus, kad diversantai neišvestų iš rikiuotės vietos valdžios ir nesukeltų šalyje chaoso. Taip pat jie užtikrintų kritinės infrastruktūros (vandens, šilumos ir elektros tiekimo) apsaugą ar paramą ją saugant, bei patruliuotų

kartu su policija, palaikydami viešąją tvarką. Galiausiai, jeigu užnugaryje išsilaipintų priešas arba pradėtų veikti jo žvalgybinės bei diversinės grupės, komendantas organizuotų jų paiešką ir neutralizavimą.

Taikos metu karo komendantūrose

Jokio amžiaus cenzu registruotis į karo komendantūras nėra, šiuo metu vyriausias komendantūrų karys yra 77-erių.

Parengti kitos tarnybos rezerve kariai kasmet kviečiami į kartotinius mokymus, kad atnaujintų bazinio kurso metu įgytus įgūdžius.

yra minimalus, tik būtiniausias personalas, bet paskelbus mobilizaciją karo komendantūros papildytų kitos tarnybos rezerve kariai, komendantiniai šauliai, o trūkstamas personalas būtų sušauktas iš parengtojo rezervo.

Kokią įtaką stiprinant užnugario gynybą padarė Karo komendantūrų valdybos įkūrimas maždaug prieš metus?

Pradėti nuo valdybos ir regioninių karo komendantūrų steigimo reikėjo todėl, kad taikos metu komendantūrų praktiškai nebuvo – dirbo tik neetatiniai komendantai, dažniausiai einantys ir kitas pareigas Lietuvos kariuomenėje ar krašto apsaugos sistemoje. Jiems buvo itin sudėtinga, nes, pavyzdžiui, atliekant pagrindines LKA instruktoriaus pareigas, kartu tekdavo vykdyti ir papildomas komendanto funkcijas, tad dėl didelio užimtumo pastarosios neretai likdavo antrame plane.

Įkūrus valdybą, ji ne tik perėmė karo prievolės ir komplektavimo funkcijas, bet ir pradėjo Lietuvos regionuose kurti komendantūras – iš pradžių šešias pagrindines, o vėliau – ir savivaldybėse. Valdyba koordinuoja visą

jai priskirtą veiklą bei rengia rezervo karius.

Kokia šiuo metu yra Karo komendantūros valdybai pavaldžių padalinių struktūra?

Karo komendantūrų valdybos struktūrą sudaro centrinis štabas ir šešios regioninės karo komendantūros, apimančios 60 savivaldybių. Tiesa, mažosiose savivaldybėse, pavyzdžiui, Kalvarijoje, Birštone, Pagėgiuose, Rietave ar Neringoje, savivaldybės

komendantūros nėra steigiamos – ten karo atveju veiktų tik savivaldybės komendanto pavaduotojas ir komendantinis būrys, o pats komendantas būtų paskirtas iš šalia esančios didesnės savivaldybės. Pavyzdžiui, Pagėgių savivaldybę kuruoja Tauragės rajono savivaldybės karo komendantūra, o šalia Prienų esančiame Birštone karo atveju irgi dirbtų komendanto pavaduotojas. Taip nuspręsta siekiant efektyviau spręsti infrastruktūros ir resursų klausimus.

Karo komendantūrų valdybos vėliava

Šių metų gegužės 26 d. Vilniuje vykusios iškilmingos ceremonijos metu Lietuvos kariuomenės Karo komendantūrų valdybai buvo įteikta kovinė vėliava. Šis simbolinis įvykis įprasmino istorinių Lietuvos kariuomenės tradicijų tęstinumą bei pabrėžė valstybės pasirengimą veikti mobilizacijos ar karo metu.

Karo komendantūrų valdybos vėliava sukurta laikantis istorinių Lietuvos kariuomenės tradicijų, jos autorius – Lietuvos kariuomenės patarėjas ir dailininkas Nerijus Treinys. Vėliavos averso centre vaizduojamas Vytis – kovos už laisvę, valstybės nepriklausomybės ir Tėvynės gynimo simbolis. Reverso centre išsiuvinėtas Karo komendantūrų valdybos ženklas – auksinis šauklio ragas virš sukryžiuotų iečių, simbolizuojantis kvietimą ginti valstybę, pilietinę atsakomybę ir visuomenės pasirengimą veikti išvien. Visuose keturiuose vėliavos kampuose pavaizduoti Gediminaičių stulpai, įprasminantys Lietuvos valstybingumo tęstinumą, stiprybę ir istorinį paveldą. Viršutinėje vėliavos dalyje aukso raidėmis įrašytas šūkis „GARBE GINTI!“, pabrėžiantis tarnybos prasmę, atsakomybę ir ištikimybę Lietuvos valstybei.

„Karo komendantūros šiandien tampa struktūra, kurioje susitinka skirtingų kartų, profesijų ir patirčių žmonės – nuo mokytojų, architektų ar statybininkų iki visuomenės veikėjų. Juos vienija ne profesija ar fizinis pasirengimas, o apsisprendimas prisidėti prie valstybės gynbos. Tą patį matėme tarpukario Nepriklausomybės kovose ir partizaninėje rezistencijoje, kai valstybę gynė ne atskira grupė, o visa visuomenė. Tą šiandien matome ir Ukraino-

je – kariuomenė stipri tada, kai jos užnugaryje stovi gintis pasiruošusi visuomenė“, – sakė Lietuvos kariuomenės vadas gen. Raimundas Vaikšnoras. Karas Ukrainoje parodė, kad kariuomenės, savivaldos ir civilinių institucijų sąveika turi būti kuriama taikos metu, nelaukiant karinės grėsmės. Karo komendantūrų funkcijos apima piliečių šaukimą atlikti karo tarnybą, Lietuvos kariuomenės komplektavimą kariniu personalu, svarbių objektų apsaugą, visuomenės saugumo užtikrinimą, civilinę ir karinę bendradarbiavimą bei užnugario veiklos koordinavimą.

„Per daugiau nei metus parengėme 1 500 komendantinių karių ir 2 500 komendantinių šaulių. Šiemet į bazinius ir kvalifikacijos atnaujinimo kursus pakviesime 3 000 piliečių, o komendantinių šaulių gretas išauginsime iki 3 500. Komendantiniai kariai ir šauliai yra visuotinės gynbos esmė – nuo objektų apsaugos ir mobilizacijos iki evakuacijos organizavimo bei viešosios tvarkos palaikymo. Tampame vis labiau pilietiški – kiekvienas iš jūsų čia esate savo noru ir sąmoningai prisidedate prie prieš atgrasymo bei taikos užtikrinimo“, – ceremonijoje kalbėjo krašto apsaugos ministras Robertas Kaunas.

„Šiandien Karo komendantūrų valdybai įteikiama vėliava yra daugiau nei simbolis. Tai tarnybos garbės ženklas, įsipareigojimas veikti ryžtingai, telkti visuomenę ir būti ten, kur labiausiai reikia. Tai ryšys tarp Lietuvos valstybę kūrusių savanorių ir šiandien ją saugančių karių“, – teigė Karo komendantūrų valdybos vadas plk. Danas Mockūnas.

KAM inf.

Be to, noriu pabrėžti, kad regioninės karo komendantūros komendantas atsakingas ne tik už savo regioną, kurio ribos sutampa su Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) rinktinių atsakomybės teritorijomis, bet kartu yra ir to konkretaus miesto bei rajono karo komendantas. Pavyzdžiui, Vilniaus regiono karo komendantas kartu yra

ir Vilniaus miesto bei Vilniaus rajono karo komendantas – su savo štabu jis turi atlikti tris vaidmenis.

Ar komendantūrų štabams jau pakanka personalo ir tinkamos infrastruktūros?

Šiuo metu komendantūrų štabuose turime minimalų reikalingą personalą

būtinoms funkcijoms užtikrinti. Žinoma, norėtysi daugiau, bet suprantame esamus ribojimus – šiuo metu Lietuvos kariuomenėje formuojama divizija ir Lengvoji pėstininkų brigada „Aukštaitija“, o daugiau žmonių mūsų šalyje tiesiog nėra. Deja, ir gimstamumas nedidėja.

Bazinius komendantūrų mokymus baigusį karių skaičius šiuo metu sparčiai artėja prie 2 000.

Auksinis šauklis ragas Karo komendantūrų valdybos vėliavoje virš sukryžiuotų iečių simbolizuoja kvietimą ginti valstybę, pilietinę atsakomybę ir visuomenės pasirengimą veikti išvien.

Dėl infrastruktūros situacija skirtinga – vienose savivaldybėse mūsų komendantūros įsikūrusios kartu su KASP rinktinėmis, kitur patalpas nuomojamės.

Ar žmonės noriai registruojasi į komendantūras?

Regionuose kyla šiek tiek daugiau iššūkių, nes mažuose miesteliuose tiesiog trūksta gyventojų ir pasirinkimas yra mažesnis. Didžiuosiuose miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje – situacija gana gera, nes ten norinčiųjų netrūksta.

Kas dažniausiai susidomi šia tarnyba?

Kitos tarnybos rezerve kariams amžiaus ribos nėra – svarbiausia, kad žmogus atitiktų sveikatos reikavimus, kurie nėra aukšti. Norintys

patekti į šį rezervą civilinėse įstaigose tikrinasi sveikatą ginklo licencijai gauti, paskui mūsų medikai papildomai įvertina sveikatos būklę ir, jei ji tinkama, asmuo priimamas į bazinį kursą.

Ateinančiųjų amžius labai įvairus, o vyriausias tarnybą komendantūroje pradėjęs žmogus yra 77-erių. Vidutinis registruotų piliečių amžius svyruoja nuo 40 iki 60 m., todėl greta jaunimo turime ir vyresnės kartos atstovų.

Ateinančiųjų išsilavinimo spektras taip pat labai platus – petys į petį tarnauja paprasti darbininkai ir profesoriai. Turime ir nemažai žinomų visuomenės veikėjų, Lietuvos garbintojų iš sporto pasaulio, nuomonės formuotojų, mokslo bendruomenės atstovų.

Ar į mokymus ateina ir moterys, ar vis dėlto dominuoja vyrai?

Moterų tikrai turime. Iš 1 741 iki šiol bazinius mokymus baigusio asmenų 218 yra moterys – tai sudaro maždaug 13 procentų. Būna bazinių mokymų kursų, kuriuose jos sudaro net trečdalį, taigi moterų skaičius tikrai nemažas.

Kaip vyksta užsiregistravusiųjų rengimas?

Asmenis, užsiregistravusius į komendantūras (atlikti kitą tarnybą rezerve), pirmiausia siunčiame į bazinį kursą. Tiesa, 2024 metais, kai pats projektas tebuvo pradinėje stadijoje ir Karo komendantūrų valdyba dar nebuvo įkurta, rengti žmones mus padėjo KASP. Nuo 2025-ųjų jau turime Karo komendantūrų valdybos Mokymo centrą Marijampolėje, kuris

organizuoja 12 dienų bazinį kursą.

Jo metu kariai gauna visas bazinės žinias: išmoksta valdyti ginklą, įgyja taktikos įgūdžių, reikalingų karo komendantūrai, pavyzdžiui, kaip patikrinti automobilį ar asmenį, kaip vykdyti konvojavimą. Po šio kurso karys įgyja bazinių, būtiniausių žinių bei įgūdžių, o paskui yra kviečiamas į karotinius mokymus. Juose jau dalyvavo per pusantro tūkstančio žmonių, o šis

skaičius nuolat pildosi baigusiaisiais bazinį kursą.

Taip pat kartu su Lietuvos šaulių sąjunga rengiame pratybas ir glaudžiai bendradarbiaujame, nes karo atveju komendantiniai šauliai taps pavaldūs komendantūroms.

Jūs esate pirmasis Karo komendantūrų valdybos vadas. Kuria linkme bus toliau vystoma ši sistema?

Pagrindinė vizija ir artimiausias tikslas – toliau stiprinti bei vystyti komendantūrų tinklą, užtikrinant sklandų kitos tarnybos rezerve karių rengimą ir efektyvią sąveiką su savivaldybėmis bei kitomis institucijomis, kad prireikus visos numatytos funkcijų užduotys būtų atliktos be trikdžių.

Ateities vizija kryptingai veda teritorinės gynybos pajėgų įkūrimo link, kad visi užnugario vienetai

būtų valdomi vieningai. Tai – bendra Lietuvos kariuomenės vadovybės vizija. Šiuo metu situacija yra tokia: kol mūsų divizija ir NATO sąjungininkai kovotų priekinėje linijoje, užnugaryje veiktų KASP, karo komendantūros, šauliai, Karo policija, Viešojo saugumo tarnyba, Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir kiti subjektai, todėl svarstoma visas šias organizacijas pavesti vienam vadui. To reikia, kad

sprendimai nebūtų priimami atskirai ir nederinant tarpusavyje – pavyzdžiui, kad nekiltų situacijų, kai komendantas nurodo tiltą saugoti, o savanoriai nusprendžia jį susprogdinti. Vieningas valdymas užtikrintų bendrą ir suderintą visų kariuomenės užnugario pajėgų veiklą.

Kokie jūsų artimiausi planai – kokių komendantūrų komplektavimo

| karo komendantūras jungiasi visa Lietuva: moterys ir vyrai, jaunimas ir senjorai, darbininkai ir profesorai.

rezultatų norėtumėte pasiekti?

Per porą metų siekiame turėti tris tūkstančius parengtų kitos tarnybos rezerve karių. Šiuo metu turime 1 741 parengtą karį, todėl manau, kad artimiausiu metu pasieksime du tūkstančius, o vėliau – ir tris tūkstančius. Tai būtų puiki parama organizuojant komendantinę tarnybą savivaldybėse karo ar mobilizacijos atveju.

Nors pati karo komendantūrų institucija Lietuvoje nėra nauja, prasižada kokybiškai naujas jos gyvavimo etapas – tai, kas egzistavo tik ant popieriaus ir būtų vykdoma tik mobilizacijos atveju, šiandien jau virsta tikrove. Džiaugiuosi, kad naują etapą pradedame turėdami ištis nuostabų kolektyvą, kuris nepalūžta prisiimdamas naujas funkcijas.

Noriu padėkoti mūsų darbuotojams ir kariams, dirbantiems komendantūrose, nes tie patys žmonės organizuoja ir šaukimą į tarnybą bei mokymus, ir vykdo rezervo karių rengimą, todėl jų darbo krūvis dabar yra daug didesnis nei anksčiau, kai buvo vykdomos tik karo prievolės administravimo funkcijos.

Ne mažiau dėkingumo bei pagarbos verti ir kitos tarnybos rezerve kariai – vyrai ir moterys, aukojantys savo laisvalaikį bei šeimos laiką, ateinantys į mokymus ir besiruošiantys valstybės gynybai, užuot savaitgalį leidę su artimaisiais. ■

Srž. spec. Karolio Kavolėlio, eil. Džiugo Švaikausko, Karo komendantūrų valdybos ir KAM nuotr.

**Sugauti plėšikai arba vagys
plėšiant arba vagiant bus
sušaudomi ant vietos be teismo.
Su žinia Komendanto.**

Povilas Plechavičė

Vos kelios savaitės iki panaudojimo mūšio lauke

Naujausia Ukrainoje pagaminta balistinė raketa bus paruošta naudoti kovos veiksmuose iki kito mėnesio pabaigos, pranešė didžiausia šalies gynybos įmonė. Tai suteiks Kyjivui naują galimybę atsikirsti tam, ką Ukrainos prezidentas Volodymyras Zelenskis vadina rusijos „balistiniu teroru“.

Savo kasmetinėje kalboje, skirtoje Ukrainos nepriklausomybės 35-mečiui paminėti, prezidentas aptarė raketų trūkumą ir pakartoję raginimą sąjungininkams padėti užpildyti spragas Ukrainos oro gynybos sistemose bei ginkluotės gamybos pajėgumuose.

„Reikia rasti sprendimą, kaip su-

stabdyti Putino balistinį terorą – ši jo avantiūra neturi pasiteisinti“, – sakė jis.

Balistinė raketa „Fire Point“ FP-7, vadinama pigesniu JAV gamybos ATACMS analogu, gali pasiekti taikinius iki 300 kilometrų atstumu. Tai priklauso nuo jos kovinės galvutės masės, kuri, pasak įmonės atstovų, gali siekti iki 150 kilogramų.

Anksčiau buvo tikimasi, kad raketa bus parengta naudoti kovos veiksmuose ne anksčiau kaip 2026 m. pabaigoje. Jos debiutas buvo paspartintas, kai Kyjivas pradėjęs ieškoti būdų, kaip išspręsti balistinių raketų perėmėjų trūkumo problemą, ir toliau stiprina savo „tolimojo nuotolio sankcijų“ kampaniją – vykdo smūgius prieš naftos perdirbimo gamyklas bei raketų paleidimo įrenginius visoje rusijos teritorijoje.

„Šiuo metu vyksta galutiniai FP-7

bandymai – siekiama raketą sertifikuoti ir pradėti jos bandymus kovos sąlygomis. Tikimės, kad pirmą kartą ji bus panaudota mūšio lauke rugsėjo pabaigoje“, – ginklų parodoje „DALO Industry Days“ Danijoje teigė bendrovės „Fire Point“ generalinė direktorė Iryna Terekh, praneša agentūra UNN. „Esame tam pasirengę, liko tik keletas pasiruošimo darbų“, – pridūrė ji.

Pasak Ukrainos pareigūnų ir karinių strategų, balistinių raketų gamyba Kyjivui galėtų suteikti tris privalumus: galimybę smogti paleidimo įrenginiams, kurių paleidžiamų raketų šalis nebegali patikimai perimti, būdą priversti rusijos miestus patirti tokią pačią grėsmę, su kokia dabar susiduria Ukrainos visuomenė, ir naują svertą būsimoje derybose.

Pasaulyje trūkstant priešraketinės gynybos sistemų, naikindama paleidimo įrenginius rusijos teritorijoje Ukraina sumažina balistinių ir sparnuotųjų raketų, kurias tenka numušti ore, skaičių. Taip nedidelis danguje skrie-

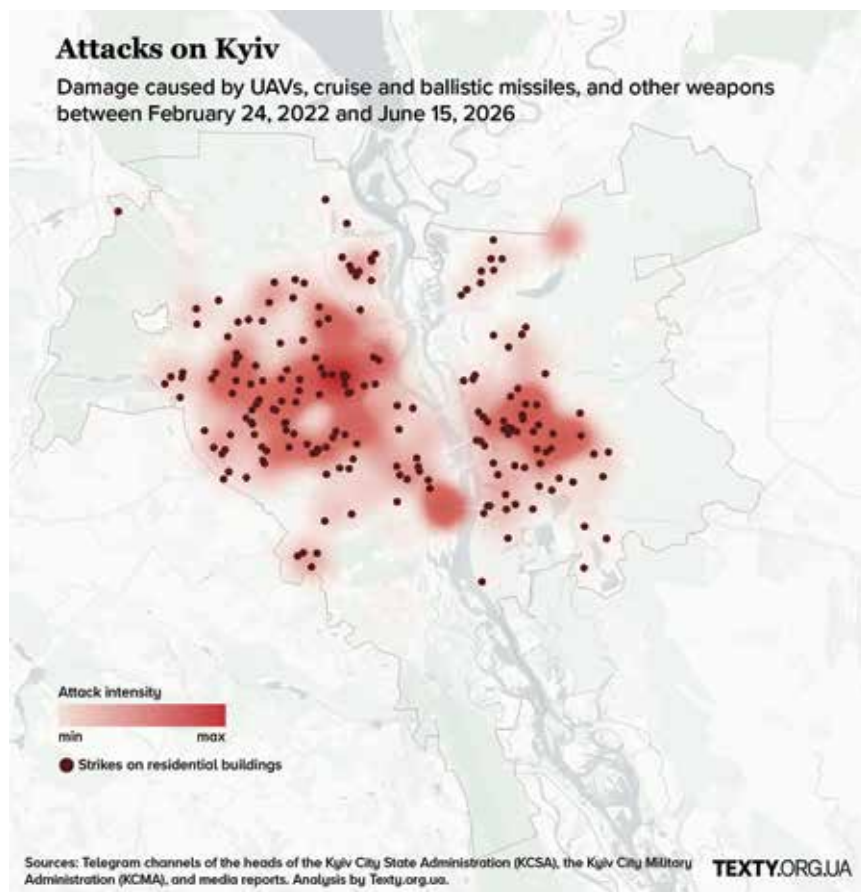
jantis taškas pakeičiamas ant žemės stoviniu sunkvežimio dydžio taikiniu. „Labiau į puolimą orientuoto požiūrio šalininkai teigia, kad šalis turėtų siekti „smogti šauliui, o ne strėlei“, – teigiama šį mėnesį paskelbtoje „Atlantic Council“ apžvalgoje.

Analizėje teigiama, kad abiejų tipų raketų panaudojimas „reikšmingai padidintų Kyjivo gebėjimą smogti rusijos raketų paleidimo ir gamybos objektams, o kartu galbūt sustiprintų atgrasymo potencialą“. Balistinės raketos taip pat darytų spaudimą maskvos karinei infrastruktūrai plačiąja prasme – tai būtų prievartinio atgrasymo būdas, analogiškas rusijos nuo 2022 m. vykdomiems smūgiams prieš Ukrainos teritoriją.

Ukrainos pareigūnai ir įmonių atstovai taip pat tikisi, kad balistinės ginkluotės panaudojimas rusijos teritorijoje padės priversti maskvą grįžti prie derybų stalo.

„Rusai turi būti priversti sėsti prie derybų stalo. Galiausiai turi būti įvestos sankcijos, kurios privers juos kaukti, – sakė Volodymyras Zelenskis. – Ukrainai turi būti suteikta viskas, kas priverstų rusiją užbaigti karą. Ir tai yra įmanoma.“

Įmonės „Fire Point“ atstovai šį mėnesį agentūrai „Reuters“ pranešė, kad didesnę naujos kartos raketą FP-9

bendrovė pristatys vėlyvą rudenį.

Iki 2 200 metrų per sekundę greičiu skriejanti FP-9 galės nugabenti 800 kilogramų masės kovinę galvutę iki 855 kilometrų atstumu. Kaip teigia

„United24“ atstovai, tokio nuotolio višišškai užtenka, norint pasiekti maskvą.

www.defensenews.com inf.
www.flickr.com nuotr.

Tai užtruks

Jungtinei Karalystei (JK) perdavus Ukrainai slaptus britiškos gamybos sparnuotųjų raketų SCALP komponentų brėžinius, Kyjivas dabar turi intelektualinę nuosavybę ir leidimus, reikalingus šiai aukštųjų technologijų europinei ginkluotei gaminti savo šalyje. Prancūzija jau liepos mėnesį buvo suteikusi Ukrainai šio prancūzų ir britų bendro gaminio licenciją, kurio JK gaminamas variantas vadinamas *Storm Shadow*.

Naujasis JK ministras pirmininkas Andy Burnhamas savo sprendimą leisti dalytis slapta technine informacija su Ukraina paskelbė per pirmąjį vizitą Kyjive. Abi šalys sieja glaudus karinis bendradarbiavimas ir tvirta Britanijos parama Ukrainos gynybai, o 2025 m. jos pasirašė 100 metų truk-

mės dvišalę partnerystės sutartį.

Tačiau, nepaisant simbolinės ir strateginės šio žingsnio reikšmės, mažai tikėtina, kad Ukraina artimiausioje ateityje galės pagaminti didelį kiekį raketų *Storm Shadow*. Jai trūksta specializuotos, didelio tikslumo gamybos įrangos, o padėtį apsunkina ir vykstantis karas.

Prancūzija ir Ukraina siekia įkurti bendrą SCALP gamybos liniją Ukrainoje, tačiau šios pastangos kol

kas įstrigo dėl leidimų naudoti JK pagamintus komponentus. „Šis sprendimas priimtas po to, kai 2023 m. JK pirmoji perdavė Ukrainai tolimojo nuotolio smogiamosios ginkluotės gynybos tikslais, bei leis prancūzams ir ukrainiečiams toliau surinkti raketas Ukrainoje“, – teigiama JK ministro pirmininko kanceliarijos pranešime spaudai, paskelbtame prieš viešą A. Burnhamo pareiškimą.

JK vyriausybė teigė, kad šis spren-

mas yra susijęs su projektu „Brakestop“ (angl. „Project Brakestop“), kurio tikslas – skubiai sukurti efektyvius ir nebrangius tolimojo nuotolio ginklus Ukrainai.

Maskva į šį pranešimą sureagavo griežtai – buvęs rusijos užsienio reikalų viceministras ir dabartinis kremliaus patarėjas Andrejus Fedorovas *BBC* pareiškė, kad JK gamyklos, prisidedančios prie paramos Ukrainai teikimo, gali sulaukti „pusiau karinio“ atsako – „ne iš rusijos, o iš nežinomų šaltinių“.

Ukrainos tolimojo nuotolio smogiamieji pajėgumai jau ilgą laiką yra skaudus klausimas kremliui. Dabar,

kai žeminanti Ukrainos smūgių rusijos gilumoje kampanija, nukreipta prieš naftos perdirbimo gamyklas ir sandėlius, prieš pat rugsėjį vyksiančius rinkimus rusijos visuomenei padarė karą apčiuopiamą, ši tema tapo ypač jautri. Atsakas į tai – visoje Europoje suintensyvėję hibridinio karo veiksmai, turintys rusijos įsitraukimo požymių (pavyzdžiui, paslaptingi dronų skrydžiai ar sabotazo aktai).

2023 m. gegužę JK tapo pirmąja šalimi, viešai tiekusia Ukrainai tolimojo nuotolio raketų *Storm Shadow*, nors iš pradžių buvo nustatytas apribojimas jas naudoti tik gynybos tikslais, draudžiant smūgius rusijos teritorijoje.

Netrukus po to Prancūzija pasekė šiuo pavyzdžiu ir Kyjivui perdavė raketų *SCALP*. Rudenį Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) tyliai pradėjo tiekti balistinių raketų *ATACMS* – irgi su sąlyga, kad jos nebus tiesiogiai naudojamos rusijos teritorijoje. Lemiamas posūkis įvyko 2024 m. vasarą, kai Joe Bideno administracija leido naudoti salvinės ugnies sistemas *HIMARS* rusijos teritorijos pasienyje, siekiant padėti ginti Charkivą. Vėliau tais pačiais metais prieš rusiją panašiais atvejais buvo panaudotos ir raketos *SCALP* bei *Storm Shadow*. Galiausiai 2025 m. gegužę naujasis Vokietijos kancleris Friedrichas Merzas paskelbė, kad Vokietija, JK, Prancūzija ir JAV panaikino šiuos nuotolio apribojimus ir leido Ukrainai Vakarų ginkluote smogti giliai į rusijos teritoriją.

Kartu Ukraina plėtojo ir savo smūgių užnugaryje pajėgumus, iš kurių žinomiausia – sparnuotoji raketa *FP-5 Flamingo*, pagaminta privačios, tačiau valstybės remiamos įmonės „Fire Point“. Pastaraisiais mėnesiais šalis taip pat atliko įvairių savos gamybos balistinių raketų bandymus, įskaitant atvejį, kai rusai Ukrainos balistinę raketą numušė vos už 40 kilometrų nuo maskvos.

www.defensenews.com inf.
www.flickr.com, www.defensenews.com
nuotr.

Europos sąjungininkai vienija jėgas

Lenkija, Norvegija, Lietuva ir Latvija pasirašė bendrąjį susitarimą dėl nešiojamųjų priešlėktuvinių gynybos sistemų (MANPADS) *Piorun* įsigijimo iš Lenkijos valstybinės gynybos pramonės įmonės „Polska Grupa Zbrojeniowa“ (PGZ). Šio sandorio vertė viršija 8 mlrd. zlotų (2,2 mlrd. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) dolerių).

Kaip teigiama PGZ pranešime, sandoris apima „kelis tūkstančius raketų ir kelis šimtus paleidimo įrenginių“. Įmonių grupės pagrindinės gamamos ginkluotės pristatymas planuojamas iki 2030 m., o Lenkija yra šio šalių konsorciumo lyderė. Lenkijos įsigijimą finansuos Europos Sąjungos programa „Saugumo veiksmai Europai“ (SAFE), pagal kurią Varšuvai numatyta skirti apie 43,7 mlrd. eurų (apie 50,9 mlrd. JAV dolerių) pigių paskolų.

Daugiau nei 80 proc. įsigytos įrangos bus pristatyta Lenkijos kariuomenei.

„Mes ne tik įgyvendiname šį susitarimą pasitelkdami Lenkijos gynybos pramonę – mūsų partneriai iš Lietuvos, Latvijos ir Norvegijos taip pat nusprendė pirkti ginkluotę iš Lenkijos, – sakė gynybos viceministrė Magdalena Sobkowiak-Czarnecka. – Pirmą kartą

Ginkluotės agentūra vykdo bendrus pirkimus, skirtus ne tik Lenkijos, bet ir mūsų sąjungininkų ginkluotosioms pajėgoms.“

Atsižvelgdami į sėkmingą šios ginkluotės panaudojimą Ukrainoje ir dėl to išaugusią tarptautinę *Piorun* paklausą, PGZ atstovai teigia, kad per pastaruosius kelerius metus grupė

padidino raketų gamybos pajėgumus nuo 300 iki 1 500 vienetų per metus, o ateityje planuoja juos išplėsti iki daugiau nei 2 000 raketų. Šiai sistemai vis labiau populiarėjant tarp Europos sąjungininkų, PGZ sistemų *Piorun* taip pat pardavė ir šalims už Europos ribų, įskaitant Jungtines Valstijas, Japoniją ir Indoneziją.

Remiantis gamintojo duomenimis, dabartinės kartos MANPADS gali pataikyti į taikinius, esančius iki 4 kilometrų aukštyje, o jų šaudymo nuotolis siekia iki 6,5 kilometro. PGZ dukterinė įmonė „Mesko“, pirmaujanti grupės šaudmenų ir raketų gamintoja, gamina *Piorun* savo gamykloje Skarżyske-Kamenoje, centrinėje Lenkijoje. Be to, PGZ taip pat kuria naują šios ginkluotės versiją – *Piorun New Generation*. Pasak įmonės atstovų, ši sistema pasižymės didesniu šaudymo nuotoliu, papildomomis funkcijomis ir bus kompaktiškesnė.

www.defensenws.com inf.
www.flickr.com, www.defensenews.com
nuotr.

1993 m. rugpjūčio 31-osios naktį okupacinė tuometinės rusijos armija pagaliau išsinešdino iš Lietuvos. Tačiau tai buvo ne vienadienis įvykis, o sunkių politinių derybų bei aktyvaus mūsų šalies visuomenės raginimo pasekmė.

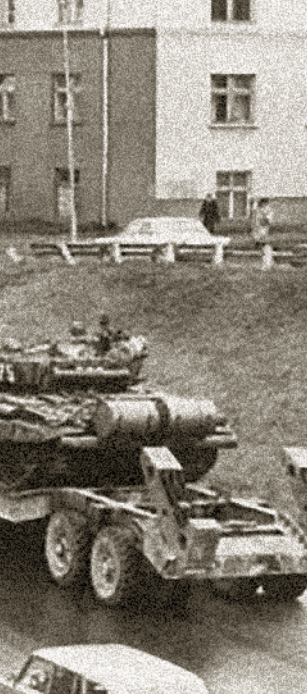
Fotoreportaže – retai publikuoti archyviniai 1988–1993 m. kadrai, užfiksavę lietuvių „palinkėjimus“ okupantams.

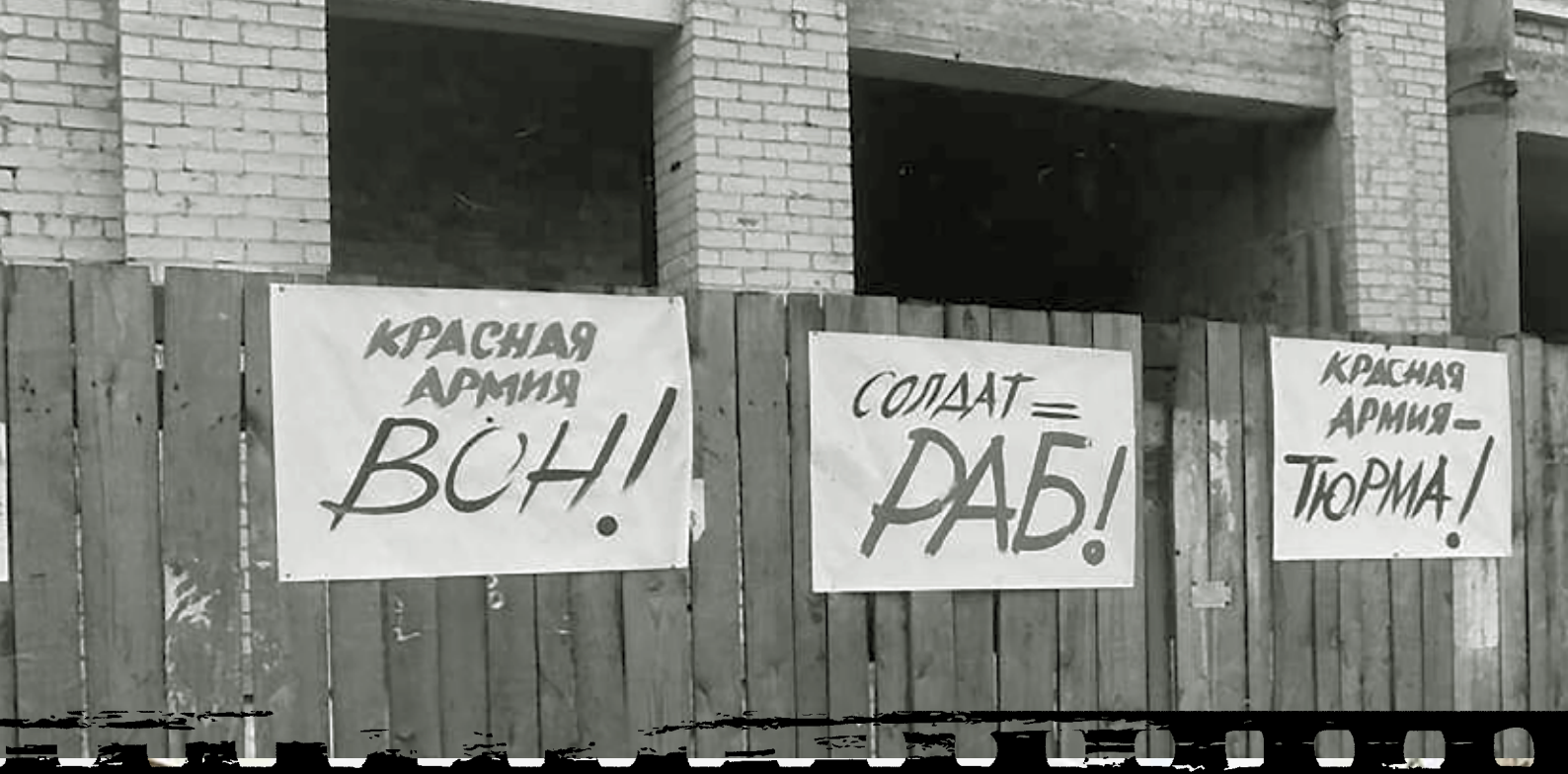

RED ARMY GO HOME

FREY

A SAUGAUS DANGAUS PROJEKTAS

DARIUS SUTKUS

Gegužės 14 d.
rusija eilinį

kartą smogė Kyjivui. Šis antskrydis buvo masinis – be daugybės dronų, buvo panaudota per pusšimtį įvairių tipų raketų, tarp jų – mažiausiai aštuoniolika balistinių *Iskander*. Dvylika jų pavyko numušti. Kaip tik tą pačią dieną Ukrainos socialiniuose tinkluose pasirodė trumpa žinutė, kurioje pirmą kartą buvo paminėtas žodis „*Freya*“.

„*Freya*“ – tai Ukrainos priešraketinės gynybos projektas, kuris galėtų apsaugoti ne tik Ukrainą, bet ir Europą. Vardo pasirinkimas – ištis simbolinis. Frėja skandinavų mitologijoje yra deivė, siejama su grožiu ir karu. Grožis ir karas – ne itin suderinami dalykai. Bet čia ir glūdi paradoksas: civilizacija kartais išgyvena tik todėl, kad turi priemonių apsiginti.

Kovodama su oro antskrydžiais, Ukraina sukaupė daugiau praktinės patirties nei bet kuri kita Europos valstybė po II pasaulinio karo. Kiekvienas rusijos *Iskander* smūgis, kiekvienas bandymas šią raketą perimti ir kiekviena sėkminga ar nesėkminga operacija suteikė patirties, kurios neįmanoma atkartoti taikos meto bandymais.

Naikindama Ukrainos infrastruktūrą, rusija naudoja kelių rūšių raketas – tiek sparnuotąsias, tiek balistines. *Iskander* padaro bene daugiau sia žalos Ukrainos infrastruktūrai. Santykinai gera naujiena – tai, kad didžiąją dalį turimų *Iskander* raketų rusai iššaudė jau pačiame pradiniam plataus masto agresijos prieš Ukrainą etape. Nuo 2022 m. vasario pabaigos iki tų pačių metų kovo pabaigos užfiksuota daugiau nei 240 kvazibalistinių *Iskander-M* ir sparnuotųjų *Iskander-K* smūgių. Šių raketų garantinis laikas – dešimt metų, taigi rusai patys sau naudingai utilizavo senstančias atsargas. Paskui kurį laiką raketų antskrydžiai ėmė retėti ir nebebuvo tokie masiški.

Trumpojo nuotolio raketų komplekso *Iskander* nesprogusi raketa, nukritusi prie Kramatorsko. Ukraina ieško būdų, kaip efektyviau numušti tokio tipo raketas.

Tačiau grėsmė išliko. Apie 2025 m. vidurį užfiksuota, kad rusai sugebėjo padidinti raketų manevringumą galutiniame trajektorijos ruože. *Iskander* raketos tapo sunkiau perimti, pavyzdžiui, 2025 m. rugsėjį pavyko numušti tik apie 6 proc. į Ukrainą skriejusių raketų. Kiti atvejai buvo sėkmingesni, bet susidurta ir su kita problema – mobilių ilgojo nuotolio oro erdvės gynybos sistemų *Patriot*, gebančių perimti balistines raketas, ukrainiečiai turi ribotą skaičių.

Pastaruju metu imtasi dar vienos strategijos – naikinti raketas ne ore, o, vaizdžiai tariant, dar ant konvejerio. Po to, kai ukrainietiškomis raketomis *Flamingo* buvo apšaudyti kai kurie rusijos karinės pramonės objektai, sumenko šalies agresorės balistinių ir sparnuotųjų raketų gamybos pajėgumai. Vis dėlto tokios priemonės – ne panacėja. Logiška, kad buvo prieita prie išvados – Ukraina privalo turėti savą efektyvų priešraketinį skydą.

Laikas saviems pajėgumams

Ar Ukraina gali kaip nors išsiversti be zenitinių raketų kompleksų *Patriot*? Prisiminkime, kad tai gerą vardą pelnęs ginklas, tačiau yra keli „bet“.

Pirmoji priežastis banaliausia – jis brangus. Viena raketa Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) vidaus rinkai kainuoja mažiausiai 3,8 mln. dolerių, o eksportui skirti variantai – nuo 6 iki 10 milijonų.

Antra – priešraketinė sistema *Patriot* gaminama gana lėtai. Ukrainiečiai buvo šiek tiek pakraupę, kai išgirdo apie gamybos terminus: „Kur matyta, kad raketą gamintų dvejus metus, o variklį jai – apskritai 30 mėnesių? Kol jie pagamins vieną tokį kompleksą, į Ukrainą per tą laiką atlėks šimtai balistinių raketų...“

JAV gynybos pramonės bendrovė „Lockheed Martin“ dabar per metus priešraketinės gynybos sistemos raketų pagamina iki 650. Planuojama, kad maždaug 2033 m. jų gamyba bus padidinta iki 2 000. Tačiau net jei visa gamybos linija būtų skirta tik Ukrainai, jų vis tiek nepakaktų. Ukrainos žvalgyba apskaičiavo, kad rusija gali pagaminti apie 120 balistinių raketų per mėnesį, t. y. 1 440 per metus.

Kol kas per keturis metus Ukrainos ginkluotosios pajėgos yra gavusios apie 600 priešraketinės gynybos sistemos raketų. Iš tikrųjų oro atakoms atremti joms reikia mažiausiai 2 000 tokių raketų per metus.

Trečia – nėra nieko pastovesnio už laikinumą. Šiandien raketos duoda, o rytoj gali ir nebeduoti: „Atsiprašome, bet dėl konflikto Artimuosiuose Rytuose *Patriot* tiekimą turėsime pristabdyti. Ačiū už supratingumą.“

Tokia priklausomybė nuo rizikingo neapibrėžtumo nėra gerai.

Bet ar yra kokių nors alternatyvų, kurios atitiktų kriterijus „pigiau, greičiau, patikimiau“? Taip, yra. Ir tai – ne tolima perspektyva, o visai apčiuopiamas projektas, kuris yra plėtojamas jau dabar.

Šis nedidelis objektas kario rankose – vienas iš klaidinančių taikinių, kuriuos išmeta *Iskander* skrydžio metu. Iš esmės tai radijo trikdžių švyturys ir šiluminis šaltinis.

TAIKINYS. ISKANDER

Trumpojo nuotolio raketų kompleksas *Iskander* (pirminis jo pavadinimas buvo gana trivialus – *Ravenstvo*) buvo pradėtas kurti 1988 m., dar sovietmečiu. Tai buvo nedidelė Sovietų Sąjungos (SSRS) aukščiausiojo politinio ešelono gudrybė – sukurti raketą, kurios techninės charakteristikos leistų apeiti 1987 m. pasirašytą SSRS ir JAV sutartį dėl trumpojo ir vidutinio nuotolio raketų likvidavimo.

Projektavimo, gamybos, bandymų ir tobulinimo epopėja truko daugiau nei dešimtmetį. Komplexas buvo parodytas tik 1999 m. rugpjūtį. „Reikia tobulinti“, – nusprendė šviesiosios generalinio štabo galvos, ir konstruktoriai pradėjo dirbti jau ties modernizuotu variantu *Iskander-M*. Atnaujintas raketų kompleksas vėl pasirodė ne toks ir naujas – darbai užtruko dvylika metų.

Kas yra *Iskander*? Tai ne raketa, o raketų kompleksas, kurį sudaro visas transporto priemonių parkas: dvi raketos gabenantis savaeigis paleidimo įrenginys, papildoma transportavimo ir krovimo mašina su dar dviem raketomis, mobilioji vadovietė, taikinio koordinacijų nustatymo punktas, techninės priežiūros mašina ir mobilusis buities bei poilsio punktas.

Pagrindinė šio tipo raketų kompleksų paskirtis – smogti svarbiems taikiniams iki pusės tūkstančio

kilometrų atstumu.

Raketa gali nešti iki 480 kg kovinių užtaisų. Priklausomai nuo numatyto taikinio, gali būti naudojamos įvairios kovinės galvutės. Kelių tipų kasetinės galvutės yra skirtos dideliame plote išsidėsčiusiems objektams naikinti, ardamosios-padegamosios – degalų saugykloms, priešbetoninės – įtvirtintiems komandiniams punktams. Teoriškai raketa gali būti naudojama ir nekonvenciniu būdu – kaip branduolinio užtaiso nešėja.

Iskander raketa buvo kuriama siekiant kuo labiau ją apsaugoti nuo priešraketinės gynybos priemonių. Nurodoma, kad ji turi tiek pasyviųjų, tiek aktyviųjų priemonių, didinančių jos išgyvenamumą. Raketos korpusas padengtas specialia danga, kuria siekiama raketą padaryti mažiau pastebimą radarams. Ji taip pat turi radijo trikdžių įrangą, o specialiam jutikliui užfiksavus, kad raketa pateko į radaro apžvalgos lauką, išmetami specialūs klaidinamieji elementai, trikdančios oro gynybos sistemų darbą. Be to, šios raketos yra valdomos ir gali manevruoti bet kuria savo skrydžio trajektorijos etape – tai dar labiau apsunkina galimybę jas numušti. Tačiau, atrodo, šio monstro šansai pasiekti taikinius netrukus smarkiai sumažės...

Iskander kovinėje pozicijoje ruošiamas startui.

Raketa tampa raketų medžiotoja

Antiraketą ukrainiečiai gali sukurti gana nesunkiai. Ypatingų pastangų tam nereikia: pagrindas būsimai priešraketinei sistemai jau yra. Tai nedidelė balistinė „žemė–žemė“ tipo raketa *FP-7*, kurią pristatė privati bendrovė „Fire Point“ – taip, ta pati, kuri gamina sparnuotąsias raketas *FP-5*, geriau žinomas kaip *Flamingo* (apie jas rašėme šių metų 8-ajame KARIO numeryje).

Pirmoji informacija apie *FP-7* atsirado 2025 m. rudenį. Pagal analogiją su *Flamingo* pavadinimu šią modifikaciją norėta pavadinti *Pelikan*, tačiau, atrodo, toks

apskritai neįmanoma padaryti.

Antiraketai ilgų skrydžių atlikti nereikia. Iš esmės ji – sprinterė, gebanti pasiekti didelį greitį ir perimti taikinį galutiniame jo skrydžio etape.

Būtent tuo buvo remiamasi kuriant antiraketą *FP-7.x*. Jos skrydžio trukmė – 250 sekundžių. Per tą laiką ji pasiekia maksimalų, iki 2 000 m/s, greitį. Pasitikusi taikinį, *FP-7.x* sunaikintų jį pusantro šimto kilogramų sveriančiu koviniu užtaisais.

2026 m. birželio 3 d. įvykdytas pirmasis antiraketos bandomasis paleidimas. Jo metu *FP-7.x* pasiekė maksimalų greitį, atitinkantį 4,5–5,9 macho, atlaikė dideles perkrovas,

Tai reiškia, kad ukrainiečių anti-raketa yra pajėgi kovoti su *Iskander* tipo balistine raketa, skriejančia 4,5–5 machų greičiu daugiau nei 80 laipsnių kampu link žemės. *FP-7.x* praktiškai įveiktų apie 50 km atstumą ir perimtų balistinį taikinį maždaug 15–25 km aukštyje. Tai iš esmės atitinka tuos parametrus, kuriais pasižymi oro gynybos sistemų *MIM-104F Patriot* raketos.

Antiraketos akis

Bet ar viskas taip paprasta? Ne. Kad balistinė *FP-7* taptų antiraketa *FP-7.x*, nepakanka

vardas jai ne itin prigijo.

FP-7 – balistinė

raketa, kuri, kaip minima

žiniasklaidoje, savo charakteristikomis yra panaši į *ATACMS*. Jos ilgis – 7,25 m, fiuzeliažo skersmuo – 0,53 metro. Korpusas pagamintas iš anglies pluošto. „Jis lengvas, todėl mūsų raketa skris toliau ir bus manevringesnė nei *S-400*“, – sako „Fire Point“ vyriausiasis konstruktorius Denysas Štillermanas. Jo teigimu, raketa turėtų įveikti iki 300 km atstumą. 2026 m. vasarį raketa buvo išbandyta.

Čia kilo sumanymas panaudoti *FP-7* rusų balistinėms raketoms naikinti. Jei yra gauti žvalgybos duomenys ir imamasi operatyvių veiksmų, sunaikinti mobiliuosius raketų paleidimo įrenginius yra visiškai įmanoma.

Bet *FP-7* įveikiamas atstumas – 300 km, o *Iskander* gali būti paleidžiamas iš maksimalaus, 500 km, nuotolio. Ką daryti tokiu atveju?

Sprendimas paprastesnis, nei atrodo – reikia modifikuoti *FP-7* taip, kad ji taptų ne šiaip balistine raketa, o raketų medžiotoja. Pataikyti į didžiuliu greičiu skriejančią oro taikinį – sudėtingiau nei naikinti ant žemės esančius objektus, tačiau nereikia, kad to

įvykdė sudėtingą manevravimo scenarijų ir sunaikino sąlyginį oro taikinį 25 km aukštyje.

„Mes modeliavome situaciją, kai raketa gauna antžeminio radaro komandą. Raketa pasiekia zoną, kurioje šiluminis jutiklis aptinka „grėsmę“ – balistinę raketą – ir ją sunaikina“, – savo interviu leidiniui „Jane's Defence“ paaiškino bandymo esmę D. Štillermanas.

vien efektyvesnių degalų ir manevringumą užtikrinančių eleronų. Raketa turi matyti taikinį ir pati nusitaikyti į jį, nekreipdama dėmesio į radijo trikdžius ir klaidinamuosius šiluminius taikinius. Panašus nusitaikymo principas žinomas – jis pritaikytas nešiojamojoje oro gynybos sistemoje *Stinger*. Taip turėtų veikti ir *FP-7.x*. Jos „akis“ – tai vidutinio ir ilgojo bangų ruožo infraraudonųjų spindulių jutiklis.

IRIS-T „akis“. Panašus infraraudonojo spektro jutiklis panaudotas ir *FP-7.x* konstrukcijoje.

Rusų raketos sprogo pėdsakas Lenkijoje – apie 10 metrų krateris. Kitą kartą viskas gali baigtis daug blogiau.

FP-7 raketa, kurios pagrindu sukurta ir raketa perėmėja FP-7.x.

Tačiau jis turi būti dar jautresnis nei tas, kuris naudojamas *Stinger* raketose. Priežastis paprasta – antiraketos greitis nepalyginamai didesnis. Skriedama palyginti tankiuose atmosferos sluoksniuose, ji stipriai įkaista, o tai gali turėti neigiamos įtakos infraraudonojo jutiklio skiriamajai gebai.

Suprantama, kad savaime nusitaukanti antiraketos „akis“ – tai itin subtilus aukštųjų technologijų įrenginys. Tokį produktą gali pagaminti tik labai specializuota įmonė.

Todėl „*Fire Point*“ sudarė bendradarbiavimo sutartį su „*Diehl Defence*“ – vokiečių gynybos pramonės lydere, turinčia 120 m. patirties. Ši bendrovė gamina zenitines raketas *IRIS-T* ir šis jos įdirbis gali praversti kuriant antiraketos *FP-7.x* savaiminio nusitaikymo jutiklį.

Nors neatmestina, kad ateityje gali būti pritaikyti ir kiti sprendimai, pavyzdžiui, nusitaikymui gali būti panaudotas aktyvusis radaras, veikiantis milimetrinių bangų ruože (26,5–40 GHz) ir analogiškas tiems, kurie naudojami *MIM-104F Patriot* ir *Aster-30 Block 1NT* raketose.

Ne vien Ukraina

Alternatyva oro gynybos sistemoms *Patriot* vis labiau domina ne vien Ukrainą, bet ir Europos šalis.

Šiuo metu susiklostė situacija, kai oro erdvės pažeidimai tampa bemaž kasdienybe ir aiškiai eskaluojami. Prisiminkime: pirmiausia į Europos Sąjungos (ES) oro erdvę trumpam įskrenda naikintuvai, paskui – žvalgybiniai bepiločiai orlaiviai, tuomet imituojama masinė dronų ataka, o galiausiai kovinis dronas rėžiasi į gyvenamąjį namą. Liepos 30 d. lenkų oro gynyba užfiksavo į jų oro erdvę įskridusią sparnuotąją raketą *Ch-101*, tačiau politinis sprendimas ją numušti nebuvo priimtas įvertinus, kad pavojaus ji nekeltų. Iš tikrųjų, raketa nukrito

PATRIOT ir FP-7.X: palyginimas

- Gamintojas ir tiekėjas:
Patriot – JAV;
FP-7.x – Ukraina
- Matmenys:
Patriot (PAC-2) – ilgis 5,31 m, skersmuo 410 mm;
FP-7.x – ilgis 7,25 m, skersmuo 530 mm
- Svoris:
Patriot – apie 0,9 t;
FP-7.x – apie 1,8 t
- Skrydžio nuotolis:
Patriot (PAC-2) – iki 160 km;
FP-7.x – iki 200 km
- Kaina:
Patriot – nuo 3,8 mln. JAV dolerių vidaus rinkai;
FP-7.x – 700 tūkst. JAV dolerių
- Nusitaikymo principas:
Patriot – milimetrinių bangų radaras;
FP-7.x – infraraudonųjų spindulių jutiklis
- Taikinio naikinimas:
Patriot – tiesioginiu pataikymu;
FP-7.x – skeveldromis (sprogsta arti jo)
- Gamybos mastai:
Patriot – apie 650 vnt. per metus;
FP-7.x – serijiniu būdu kol kas negaminama.
- Statusas:
Patriot – naudojamas;
FP-7.x – sukurta; šiuo metu vystymo stadijoje.
- Kovinis panaudojimas:
Patriot – išbandytas;
FP-7.x – bandymas numušti realų taikinį numatomas 2027 m.

Šiomet Europoje susikūrė „Antibalistinė koalicija“, kurioje Ukraina užima lyderio poziciją.

ariamajame lauke ir niekas nenukentėjo... Bet kas toliau?

„Šis įsiveržimas yra aiškus signalas, ir jis siunčiamas ne pirmą kartą: kremliaus požiūriu, mes jau esame šio konflikto dalis – kaip Ukrainą remiančios valstybės, kaip NATO ir kaip kolektyviniai Vakarai, – perspėja Rytų flango instituto vadovas Piotras Woyke. – Politine prasme raketos neutralizavimas būtų buvęs teisingas atsakas, nes rusai konfrontacijos atveju supranta tik jėgą. Negalime rodyti silpnumo reaguodami į tokias provokacijas, nes priešingu atveju jos taps vis agresyvesnės“.

Ryžtingo atsako nebuvimas sukuria pavojingą precedentą. Iš tikrųjų rusijoje vis labiau įsisiūbuojant propagandos kampanijai, kad „prieš mus kariauja visa NATO“, niekada negali žinoti, ar vieną negražią dieną link ES nenuskries jau ne *Shahed* ar „netyčia nuklydusi nuo kurso“ sparnuotoji raketa, o balistinė raketa, šįkart jau tiksliai nutaikyta į konkretų objektą.

Grėsmę Senajam žemynui kelia ne tik rusijos, bet ir jos sąjungininkų – visų pirma, Irano – raketos. Iranas disponuoja didžiausiu balistinių ir sparnuotųjų raketų arsenalu visame Artimųjų Rytų regione. Toliausias nuotolis, kurį gali įveikti galingiausios jų raketos, yra 2 500 kilometrų. Jei

Teheranas sumanytų smogti Europai, raketų smūgiai siektų pietinę Italiją, rytines Austrijos ir Čekijos dalis, beveik pusę Lenkijos teritorijos bei praktiškai visas Baltijos šalis – taigi, grėsmė kyla visam rytiniam NATO sparnui.

Projektas tampa paneuropinis

Ir čia Ukrainos bei ES interesai kaip niekad stampa. Akivaizdu, kad priešraketinės gynybos reikia ne tik Ukrainos teritorijai ginti, bet ir visam NATO rytiniam flangui. Pasikartojantys incidentai parodė, kad čia kuriama oro gynybos sistema dar toli gražu nėra daugiasluoksnė ir pakankamai tanki, o, vertinant organizaciniu požiūriu, dar ir nepakankamai operatyvi – procedūros nuo taikinio aptikimo iki sprendimo jį naikinti yra lėtesnės, nei skriejančios raketos greitis.

„Fire Point“ savo FP-7 ir FP-7.x kūrė kaip vietinį projektą, bet šis sumanymas puikiai atitiko nūdienos aktualijas. Rūpindamasis Europos oro erdvės saugumu, iš pradžių priešbalistinio skydo galimybėmis susidomėjo galingiausias Europos trejetas – Jungtinė Karalystė, Vokietija ir Prancūzija. 2026 m. liepos 13 d. Paryžiuje

įvykusiame susitikime dalyvavęs Ukrainos prezidentas Volodymyras Zelenskis aukščiausiu lygiu pristatė savo partneriams Ukrainoje sumanytą paneuropinį oro gynybos projektą „Freya“. Pasirodo, Ukraina gali ne vien prašyti paramos, bet ir pirmauti.

Paryžiuje prie projekto norą prisijungti pareiškė dar ir Danija, Italija, Nyderlandai, Norvegija, Ispanija, Švedija. Tad antiraketinė koalicija išaugo iki devynių valstybių.

Potencialiai projektą gali palaikyti 37 šalys, kurios remia Ukrainą kovoje su maskvos agresija. Jų palaikymas šiuo atveju – tai ne vien pagalba kovojančiai pusei, bet ir indėlis į pačių saugumą. Bendras susitarimas plėtoti oro gynybos projektą „Freya“ gali padėti iš esmės naujus Europos saugumo architektūros pagrindus.

Bet siekiant šio rezultato, reikia paskubėti. „Jei visi imsime veiksmų, pirmuosius rezultatus galėtume pasiekti jau šiomet. Aš neprašau, kad europiečiai lėktų strimgalviais, taip kaip mes – kai jau kitą dieną gauni leidimus iš aukščiausių valdžios atstovų. Bet jei viskas vyks taip, kaip įprasta Europoje – kai reikia vieno leidimo laukti 8–9 mėnesius, tai, kad ir kaip būtų gaila, nieko gero nebus“, – viename interviu pažymėjo D. Štilermanas.

Todėl užduotis reikia spręsti jau dabar, perimant dalį ukrainiečių, kurie jau iš tikrųjų atremia grėsmes, o ne tik joms ruošiasi, patirties. Pirmiausia būtina sukurti tankų radiolokacinį tinklą, kuris gebėtų fiksuoti objektus tiek žemutiniame oro erdvės ešelone, tiek aukščiau. Antra, reikia užtikrinti oro erdvės žvalgybos duomenų mainus tarp Ukrainos ir NATO. Trečia, kurti ešelonuotą oro erdvės gynybą – nuo mobiliųjų ugnies grupių, skirtų kovai su žemai ir lėtai skriejančiais dronais, iki oro gynybos sistemų, skirtų balistinėms raketoms naikinti. Ir šiuo atveju neapsiriboti vien sistemomis *Patriot*.

Oro erdvės gynybos architektūra

Kokia galėtų būti perspektyvinė visos oro gynybos sistemos struktūra?

- Aukštutinis oro gynybos ešelo-

nas – kompleksai Arrow 3 ir (arba) Patriot PAC-3, nukreipti prieš strategines balistines raketas.

- Vidurinis oro gynybos ešelonas – ukrainietiškos FP-7.x bei prancūzų ir italų SAMP/T naikina pagrindinį trumpojo ir vidutinio nuotolio sparnuotųjų bei balistinių raketų srautą.

- Žemutinis oro gynybos ešelonas: sistemomis IRIS-T ir NASAMS naikinama taktinė aviacija ir smogiamieji bepiločiai. Neatmestinos ir mobiliosios oro gynybos grupės, ginkluotos kita zenitine ginkluote.

Visa sistema turėtų būti susaistyta vieningu skaitmeniniu stebėjimo ir duomenų keitimosi tinklu.

Kaip atrodo pačios „Frey“ struktūriškai metmenys jos kūrėjų akimis? Mes jau žinome, kad Ukraina yra įsipareigojusi skirti projektui antiraketų ir paleidimo įrenginių. Reikia pažymėti, kad vienos FP-7.x kaina – apie 700 000 JAV dolerių, taigi 4–6 kartus mažesnė nei kitų analogiškų raketų. Paleidi-

mo įrenginyje numatoma talpinti po kelias raketas. Jo kaina – 150 000 JAV dolerių.

Raketos kaina paminėta ne šiaip sau. Tai – ekonominė bet kokios ginkluotos konfrontacijos išraiška, kai sprendžiama masiškumo ir kokybės dilema. Šie parametrai sutampa toli gražu ne visada. Viską lemia kaina. Jei antiraketa yra daug brangesnė nei jos taikiny, toks santykis palankus tik agresoriui. Milijono nekainuojanti antiraketa gali pakeisti šį netolygumą.

Kiti ne mažiau svarbūs elementai – radiolokacinės stotys, taikinių identifikavimo ir sekimo sistemos, komandiniai valdymo punktai. Panagrinėkime kai kuriuos aiškius kandidatus, kurie turėtų tapti priešraketinio skydo sudedamosiomis dalimis.

D. Štilermano pristatytose schemose

matome tris tolimojo nuotolio radarų variantus. Pirmasis jų – TRML-4D, kurį gamina Vokietijos įmonė „Hensoldt“. Jis gali aptikti oro taikinius, skriejančius iki 40 km aukštyje ir 250 km atstumu. Naikintuvą jis aiškiai identifikuoja už 120 km, sparnuotąją ракетą – už 60 kilometrų. Vienu metu radaras gali sekti iki 1 500 skirtingų objektų. Ši radiolokacinė stotis puikiai pasiteisino Ukrainoje – ją naudoja Ukrainos oro pajėgų 540-oji oro gynybos brigada. Sutartis su „Hensoldt“ dėl „Frey“ jau pasirašyta šiemet Paryžiuje vykusioje parodoje „Eurosatory“.

Kiti numatomi radarai – SAAB Giraffe 8A/4A (Švedija), taip pat tolimojo aptikimo Thales Ground Master 400 (Prancūzija), identifikuojantis naikintuvą už 450 km, o sparnuotąją ракетą – už 250 kilometrų. Visos

„Frėjos akys“. Oro erdvės kontrolei pasirinkti tolimojo nuotolio radarai, kuriuos gamina koncernai „Hensoldt“, SAAB ir „Thales“.

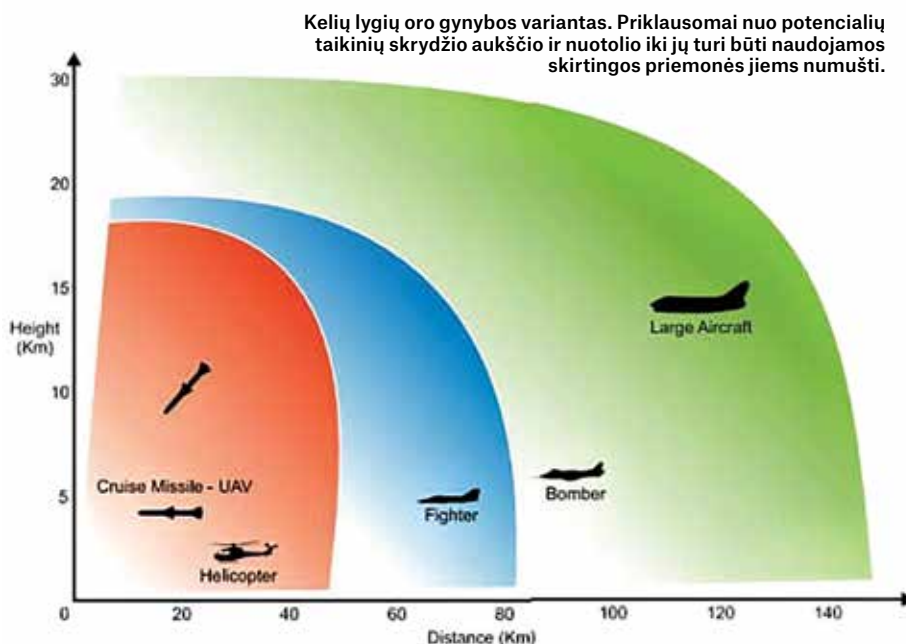

išvardytos radiolokacinės stotys pasižymi atsparumu trikdžiams, taip pat gali automatiškai keistis duomenimis realiuoju laiku.

Aptiktam taikinui lydėti ir antiraketoms į jį nukreipti pasirinktos kitos radiolokacinės sistemos. Pirmoji – *Weibel GFTR-2100/48* (Danija). Šis įrenginys pelnė gerus NASA ir JAV karinių jūrų pajėgų įvertinimus. *GFTR-2100/48* gali sekti taikinius, esančius iki 1 400 km atstumu ir skriejančius net iki 10 000 m/s greičiu. Kitas panašus radaras – *Leonardo KRONOS Land* (Italija).

Komandiniu valdymo centru pasirinktas *Kongsberg Fire Distribution Center*, kurį gamina „Kongsberg Defence & Aerospace“ (Norvegija). Tai vienas moderniausių tokių centrų, tinkantis bet kokiai mišriai oro gynybai ir užtikrinantis sąveikumą tiek nacionaliniu, tiek NATO lygmeniu.

Radiolokacinės stotys turėtų būti išdėstytos palei visą rytinį flangą. Ryšys tarp sistemos elementų turėtų atitikti NATO standartinį protokolą „*Link 16*“, kuris jau integruotas į Ukrainos informacinę platformą *Delta*, o taktinis ryšio kanalas tarp radarų veiks pagal protokolą *Asterix*. Papildomam

antiraketos kurso koregavimui numatytas protokolą *Full-Duplex Datalink*, kai vienu metu vyksta tiek duomenų priėmimas, tiek perdavimas.

Kliūčių ruožas

Programa galėjo būti pradėta dar 2025 m., o jos plėtotė turėjo vykti palyginti greitai. Karybos ekspertai pabrėžė, kad daugelis elementų jau

yra, tereikia juos suderinti it konstruktoriaus kaladėles ir integruoti į bendrą sistemą. Tačiau kūrėjai susidūrė su nenumatytomis kliūtimis.

Prasidėjo didelis žaidimas. Savaime suprantama, kad Ukrainos raketine ir antiraketine programa mažiausiai suinteresuota rusija. Bet, pasirodo, ne vien ji.

„*Fire Point*“ įmonę staiga pastebėjo Ukrainos antikorupcinė tarnyba. Pra-

Valdymą ir koordinavimą užtikrins daniškas *Kongsberg FDC* – vienas moderniausių komandinių centrų.

sidėjo tikrinimai ir biurokratinės kovos, kurios užvilkino darbus. Ko gero, neva kompromituojanti medžiaga buvo mestelėta net ir užsienio įmonėms, kurios buvo numatytos kaip potencialios programos partnerės. „Fire Point“ pati kreipėsi į tarptautinę įmonę, kuri įvykdė auditą ir nerado nei užkeltų kainų, nei įtartinų ryšių. Galiausiai gamintojai įrodė, kad įtarinėjimai nepagrįsti. Tačiau procesas buvo užvilktas devynis mėnesius.

Žinoma, buvo rizikos, kad ir užsienio ginkluotės pramonės bendrovės gali būti nepatenkintos „Freya“ konkurencingumu. Kai kurie apžvalgininkai pažymi, kad būtent po žinutės apie projektą „Freya“ amerikiečiai pažadėjo Lenkijai suteikti licenciją gaminti raketas PAC-3 MSE. Konkurencinė kova ir rinkos gynimas? Kad ir kaip būtų, tačiau Ukraina gyvena kitomis aktualijomis. Kiekviena rusijos raketinė salvė – argumentas, patvirtinantis, kad priešbalistinio skydo poreikis Ukrainai yra ne konkurencijos, o išlikimo klausimas.

Tačiau Europoje veikiausiai buvo supasta, kad ginkluotų konfliktų logika greitai keičiasi ir pranašumą įgauna ta pusė, kuri geba operatyviai reaguoti bei sparčiai diegti palyginti nebrangius, tačiau inovatyvius projektus.

Geriausiai tai iliustruoja Danijos premjerės Mette Frederiksen išsakyta nuomonė: „Mes supratome, kad jūs gebate gaminti greičiau, kūrybiškiau ir protingiau nei bet kuris iš mūsų, nors pas mus ir nevyksta karas. Tiesą sakant, tai nelabai patogi tiesa Europai, bet tuo pat metu tai daro ištis didelį įspūdį.“

2026 m. rugpjūčio pradžioje buvo pranešta, kad pirmas tarptautinės integracijos darbų etapas yra įvykdytas. V. Zelenskis taip apibendrina esamą situaciją: „Mūsų programa – bendra Europos antibalistinė sistema – jau aktyviai vykdoma. Prie jos jau prisijungė dešimt šalių ir prisijungs daugiau mūsų partnerių – tų, kurie gali suteikti realią paramą. Dėl to jau susitarėme. Esu dėkingas visoms įmonėms, pasirengusioms dirbti „Antibalistinėje koalicijoje“. <...> Šiandien išsamiai aptarėme, ko dar reikia: kokių žingsnių turi imtis mūsų valstybė, o kokių –

Ukrainietiškos raketos parodoje „Eurosatory“ Paryžiuje – patvirtinimas, kad Ukraina tampa ne vien ginkluotės vartotoja, bet ir tiekėja.

mūsų partneriai, kad Ukrainos ginklų gamintojai ir kūrėjai galėtų pasiekti realių rezultatų“.

Pirmieji praktiniai „Freya“ išbandymai, fiksuojant ir numušant realų taikinį, numatyti 2027 m. antrojoje pusėje. Ar rezultatai pateisins lūkesčius? „Kai tik pradėsime sėkmingai numušinėti *Iskander* ir *Kinžal*, mes galėsime labai greitai pradėti tiekti savo produkciją daugeliui šalių“, – tikisi D. Štilermanas.

Ar tolesnis projekto vystymas vyks sklandžiai, priklausys nuo finansavimo, gamybos pajėgumų ir politinio palaikymo.

Summa summarum

Skirtingai nuo daugelio gynybos programų, kurios prasideda steriliose posėdžių salėse, projekto „Freya“ ištakos – pačiame mūsų lauke.

„Kiekvienas sėkmingas naujos raketos išbandymas – tai žingsnis technologinio suvereniteto link. Kai valstybė metų metais nepakankamai investuoja į inžinerinį išsilavinimą, mažina mokslinius tyrimus, praranda gamybines kompetencijas ir pripranta kliautis vien

svetimomis technologijomis, ji pamažu kaupia strateginį deficitą. Jis tampa pastebimas tik tuomet, kai prasideda karas“, – parašė savo paskyroje „Fire Point“ atstovė spaudai.

Būtent tai supratusi Ukraina, pasiūlusi visą Europą dengiančio priešbalistinio skydo idėją, tapo ne tik gynybos technologijų kliente, bet ir viena iš pirmaujančių šalių raketinių technologijų ir jų pritaikymo srityje.

Atsitiko įdomus dalykas. Vakarų Europa, istoriškai turėdama didelį inžinerinį įdirbį ir ekonominius pajėgumus, tradiciškai visada eksportavo pažangias karines technologijas. Ukraina šiek tiek pakoregavo šią aksiomą. Jos karo meto inovacijos – dronai, elektroninė kova, integruota oro erdvės gynyba – buvo pritaikytos žaibiškai ir įrodė savo efektyvumą. Mes esame liudininkai proceso, kai ukrainiečių patirtis jau pradėjo daryti įtaką NATO doktrinoms ir Europos viešųjų pirkimų sprendimams. Kovinė patirtis tapo viena vertingiausių Ukrainos strateginių eksporto prekių. ■

MIŠKO SKRU SOV

II DALIS

Neseniai KARYJE
(2026 m. Nr. 3)
rašėme apie
kitataučius

kovotojus, pokariu įsitraukusius
į Lietuvos partizanų kovą prieš
sovietinę okupaciją. Tęsdami šią
temą, pristatome išskirtinę vieno
iš jų – vokiečių kario Adelberto
Lohro – istoriją.

IZDĖS PRIEŠ LIETŲ LOKĮ

1945–1946 m. sandūra. Vėl vienas

1946 m. išvakarėse mūsų grupė subyrėjo. Antanas prieš mus stovėjo liūdnas. „Miehi draugai, – suburbėjo jis, – matote, mums vis sunkiau kur nors pasislėpti, turime išsiskirstyti.“ Mes su Fredu sustingę tylėjome. Ką dabar daryti? Fredas iš nevilties sulemenė: „Aš dar kartą pabandysiu eiti pas žmones, kurie mane slėpė prieš prisijungiant prie jūsų, jei tik jie mane priims.“ Antanas paėmė iš mūsų ginklus ir tarė: „Jums geriau būti be ginklų, jei rusai jus sučiuptų!“

Atsisveikinome. Man labiau norėjosi

verkti, o ne juoktis. Su šia naujametine naktimi man vėl baigėsi nepamirštas gyvenimo etapas, kuris atnešė daug kančių, daug vargų, bet kartu leido patirti tikrą, tvirtą, drąsą vyrišką bendrystę nesavanaudišką daugelio vietos žmonių pagalbą.

Abu draugus pasiglemžė nakties tamsa, o aš vėl likau vienas. Kurį laiką pasislėpiau geraširdžio ir rūpestingo žmogaus palėpėje. Palėpė buvo šalta, bet gavau storų antklodžių ir pavalgyti. Iš tikrųjų man nepatiko būti šiame name, nes jis stovėjo tiesiai prie kelio. Išsaciau savo nuogastavimus šeimininkui. Jis geranoriškai ramino: „Nebijok, rusų čia nebus.“

Taip aš savo likimą perdaviau į to vyro rankas. Jis galėjo mane išduoti sovietams ir už tai gauti gerą premiją. Toks gyvenimas svetimose šalyse tarp svetimų žmonių chaotiškais aplinkybėmis buvo nuolatinė rizika. Ilgai negalėjau užmigti. Apačioje, namuose, dar girdėjosi keli žmonės, linksmi švenčiantys Naujųjų metų išvakares. O aš padariau išvadą: seni metai man davė nedaug. Nors aš išgyvenau ir išmokau gyventi tarp lietuvių, mano padėtis liko beviltiška. Sutinkant 1945-uosius dar buvau vokiečių karys, nors ir be kuopos; dabar – tik pabėgėlis be namų, ramybės ir vilties. Praėjusiais metais aš dar galvojau,

Prisiminimų autorius Adelbertas Lohras su žmona Klara Kettner-Lohr. Fotografuota jų auksinių vestuvių išvakarėse 2007 m. liepos 24 dieną.

kad galėčiau pasiduoti. Po 1945 m. įvykių ši galimybė iš manęs taip pat buvo atimta. Būdamas vokiečių karys negalėjau tikėtis jokių sovietų malonių, o kaip „banditui“ – juo labiau. Jei – o tai turėjau numatyti – NKVD sužinotų, kad kartu su Antanu buvau įsivėlęs į šaudynes, kurių metu nukovėme keturis enkavėdistus, jokio gailėstingumo nebūtų.

Ūkininkas laikėsi žodžio ir kelias dienas mane nuoširdžiai globojo. Kai jau susiruošiau eiti, jis paklausė: „Vokiet, kur tu dabar eini?“ Nevalingai atsakiau: „Nežinau!“ – „Tada pabūk pas mus dar porą dienų!“ Jis patarė man likti palėpėje ir niekada nepa-

miršdavo atnešti valgyti. Neįmanoma žodžiais išreikšti šių paprastų Lietuvos žmonių gerumo, pagalbos ir pasiryžimo rizikuoti – jie tikrai verti didžiausios pagarbos.

Taip čia praleidau dar kelias dienas, tada padėkojau už svetingumą ir kitą naktį tyliai išslinkau iš namų. Atsargiai nuėjęs tris kilometrus per mišką, pasiekiau kitą kaimą. Ten nedrąsiai pasibeldžiau pas žmones, kuriuos pažinojau per Antaną. Moteriškas balsas paklausė: „Kas čia?“ „Jurgis“, – tyliai atsakiau. Iškart atidarė duris. Ūkininkai nustebo pamatę mane vieną: „Kur Antanas ir Fredas?“ „Mes išsiskyrėme, nes atskirai žiemoti mums geriau, nei

kartu“, – paaiškinau. Vieną savaitę galėjau pasilikti pas šiuos ūkininkus, bet tik šieno kluone. Sutemus visada jie mane pasikviesdavo į namus, kad galėčiau sušilti. Naktį sovietai niekur nesiryžo išeiti, nes patys bijojo partizanų.

Paskui keliavau toliau – glaudžiau-si tai šen, tai ten, bet visada tik pas pažįstamus žmones. Vis dėlto niekada negalėjau būti tikras, ar sovietų siūloma piniginė premija nenumalšins noro padėti, rizikuojant savo gyvybe. Dabar man labai pravertė per pusmetį su Antanu sukauptos žinios apie vietos kalbą, kraštą ir žmones. Sausis, vasaris ir pusė kovo praėjo palyginti ramiai – man nė karto neprireikė bėgti nuo persekiotojų. Juk vis dar spaudė žiema ir aplinkui buvo pilna sniego.

Partizanų būryje

Kovo pabaigoje glaudžiausi vieno ūkininko tvarte. Jau buvo sutemę. Staiga sulėjo šuo. Pro lentų plyšius stebėjau, kaip prie namo artėja keli ginkluoti vyrai. Maždaug po dešimties minučių į tvartą įsmuko ūkininko žmona: „Jurgi, eik į namus, atėjo partizanai!“ Negalėjau tuo patikėti, mane apėmė nerimas – argi mane išdavė? Vis dėlto, nors ir nepasitikėdamas, sekiau paskui ją. Vyrai mane priėmė draugiškai – visi paspaudė ranką, užsimezgė gyvas pokalbis. Eilinį kartą įsitikinau, kad mano įtarumas buvo nepagrįstas. Netrukus vienas iš vyrų pasiūlė: „Eime su mumis!“ Tai buvo būrio vadas slapyvardžiu *Strazdas*. Labai dvejojau vėl imtis ginklo. Tačiau ir šeimininkai mane įkalbinėjo: „Jurgi, eik su jais, bent nebūsi nuolat vienas!“ Jie buvo teisūs. Mane šiaip ar taip medžiojo, o nuolatinis slapstymasis vienuose ilgainiui tapo nepakeliamas. Lauke budint sargybiniams, mes kalbėjomės gerą valandą. Kai partizanai jau ruošėsi palikti sodybą, buvau tvirtai nusprendęs eiti kartu.

Stovykloje sutikome dar keletą vyrų ir tris moteris. Jos visiems gamino maistą. Šios moterys buvo iš skirtingų šeimų, į mišką pasitraukusios kartu su savo broliais. Visi kovotojai turėjo slapyvardžius, vieni kitus žinojome tik iš jų. Dauguma buvo pasirinkę miško

gyvūnų vardus. Pats būrys vadinosi *Genio* vardu. Visi partizanai buvo patyrę sunkių rusų skriaudų ir visa širdimi nekętė savo engėjų. Jie buvo tvirtai pasiryžę nepasiduoti gyvi – dažniausiai taip ir nutikdavo. Per visą mano buvimo partizanų gretose laiką nemažai ginklo draugų pateko į sovietų apsupimą, tačiau nė vienas jiems neatiteko gyvas. Mane, sovietų persekiojamą ir besislapstantį vokiečių karių, partizanai priėmė kaip savą – jie tapo patikimais ir ištikimais draugais.

Miško stovykloje buvo keli nedideli antžeminiai bunkerėliai, suręsti iš rąstų, į viršų kiek smailėjančiais stogeliais. Visa tai buvo gerai užmaskuota šakomis, samanomis ir velėna – iš šalies mūsų „gyvenamieji būstai“ atrodė kaip natūralūs miško kauburiai. Šiose žeminėse stovėjo nedidelės geležinės krosnelės (vadindavo *buržuikomis*), jas kūrendavome dieną ir naktį. Valgį virėme lauke. Dūmų niekas nepastebėdavo, nes stovyklavietę buvome

įsirengę pačioje miško tankmėje. Rusai į girios gilumą išdrįsdavo įžengti tik per didžiąsias karines operacijas, kai susirinkdavo du ar trys šimtai kareivių. Kitais atvejais jie tik slankiodavo miško pakraščiais mažesnėmis, 15–20 vyrų, grupėmis. Stovykloje nuolat nebūdavome – kartkartėmis mūsų būrys išeidavo į apylinkes.

Genio būrys kartais išaugdavo iki daugiau nei trisdešimties vyrų. Daugelis jaunuolių į mūsų gretas stodavo gavę šaukimus į sovietų kariuomenę. Jie nekętė okupantų, tad verčiau rinkosi mišką ir persekiojamo žvėries dalią, kad tik galėtų prisidėti prie Lietuvos laisvės kovos. Deja, laikui bėgant daug jų žuvo, nes kautynės su rusais – nors į atvirus mūšius ir stengėmės nesivelti – neišvengiamai įvykdavo.

Mes visada tikėjome ir tikėjomės diplomatinio mūsų problemų sprendimo, tačiau jis, deja, taip ir nebuvo pasiektas. Daugelis laisvės kovoto-

jų vylėsi, kad netrukus kils karinis konfliktas tarp Vakarų valstybių ir Sovietų Sąjungos (SSRS), todėl, apimti desperatiškos vilties, kiekviename praskrendančiame lėktuve įžvelgdavo pirmuosius karo požymius. Stebėjome sovietų įgulas, okupacinės valdžios infrastruktūrą ir buvome pasirengę bet kurią akimirką stoti į kovą. Tačiau sovietai, Vakarams visiškai nesikišant, įsitvirtino užkariauotose šalyse ir įsikūrė ilgam. Netrukus ir mums tapo aišku: ką sovietai kartą užgrobė, to geruomet neįmanoma. Pasipriešinimas šiose pavergtose šalyse buvo milžiniškas, tačiau ilgai – be didžiųjų Vakarų valstybių pagalbos – išsilaisvinti buvo neįmanoma. Vien Lietuvoje tam tikru metu kovojo apie 40 000 partizanų. Stiprūs partizaniniai judėjimai veikė Latvijoje, Estijoje, ypač Ukrainoje. Stepano Banderos vardas buvo gerai žinomas ir mūsų būryje.

Genio partizanų grupės kovotojai. Pirmoje eilėje (prigulę) iš kairės: Šogas, Prisiminimų autorius Adelbertas Lohras, Leonas Laurinskas-Liūtas. Antroje eilėje (pritūpę) iš kairės: Pranas Trijonis-Jaunutis ir Aleksas Trijonis-Genys (vadas). Trečioje eilėje (stovi) iš kairės: Elena Trijonaitė-Žvaigždutė, jos sesuo Stanislava Trijonaitė-Saulutė, Stanislava Trijonaitė-Aušrelė ir Antanas Kinsgaila-Strazdas. Fotografiuota 1946 metais.

* * *

Atėjus pavasaris mūsų padėtį miške labai pagerino. Tačiau mums vis tiek nuolat reikėjo apsirūpinti maistu ir kitais būtiniausiais dalykais. Dažniausiai į užduotis vykdavome 8–10 vyrų grupėmis. Kartais kuriai nors grupei pavykdavo suorganizuoti didesnę reidą. Dažniausiai nusitaikydavome į kolūkius – tipinę komunistinę, valstybės valdomą ūkio formą, kurtą kaip vadinamieji žemės ūkio gamybos kooperatyvai. Tokiam žygiui reikėdavo vežimo. Jį dažniausiai privalėdavo duoti komunistu laikomas arba šnipinėjimu įtariamas valstietis. Kita vertus, tokiomis priemonėmis mes palengvindavome našta tiems, kurie mums buvo palankūs ir savanoriškai rėmė mus iš paskutiniųjų. Maždaug 97 procentai gyventojų buvo mūsų pusėje, todėl buvome nuolat informuoti apie viską, kas vyko. Mus laiku įspėdavo, kai sovietai ar jų pagalbininkai ką nors planuodavo.

Balandžio viduryje iš ryšininkų sužinojome, kad Pranas Maselskis, Antano giminaitis, kuris 1945 m. rudenį mums į mišką atvežė lentas bunkerėlio statybai, nušovė Antaną ir už tai gavo 10 00 rublių premiją. Buvau sukrėstas Antano likimo ir pasibaisėjęs, kad Pranas, jo giminaitis, tapo išdaviku ir žudiku. Pranas buvo žinomas ir *Genio* grupei. To iš jo niekas nesitikėjo. Taip paaiškėjo ir mįslingas mūsų tuometinio bunkerėlio atradimas – Pranas jau tada buvo pasiryžęs išduoti – tai jis tada nuvedė enkavedistus prie mūsų naujai įrengtos miško trobelės ir tik dėl Antano konspiracijos laikymosi tuomet likome gyvi.

Genio partizanų grupė nori nenori privalėjo reaguoti. Vidinė išdavystė visiems kėlė mirtiną pavojų, todėl imtis atsakomųjų priemonių vertė ne tik kerštas, bet ir savisauga. Kiekvienas, kuris galvojo apie partizanų išdavimą ir norėjo iš to pasipelnyti, turėjo žinoti, kad labai rizikuoja. Todėl vieną vakarą viena mūsų grupių apsupo Prano namą ir jį likvidavo. Apie šią atpildo akciją sužinojau tik vėliau, kai vėl visi susirinkome. Lietuviai laikė savo pareiga atsiskaityti su išdavikais.

Kaip jau minėjau, mes vieni kitus žinojome tik iš slapyvardžių. Jei so-

vietai kurį nors iš mūsų suimdavo, šis nežinodavo tikrųjų pavardžių, todėl negalėdavo nieko išduoti. Tai buvo labai svarbu, nes enkavedistai suimtuosius kankindavo tol, kol šie prabildavo. Vien tik slapyvardžiai NKVD buvo beverčiai. Kita vertus, lietuviai retai patekdavo gyvi į sovietų rankas – jie kovodavo iki paskutinio šovinio, kurį pasilikdavo sau. Viena iš moterų, mūsų *Aušrelė*, apsupta sovietų, nusižudė kartu su savo draugu, kuris buvo mokytojas.

* * *

Visą 1946 m. vasarą klajojome po įvairius kaimus, dažniausiai – tik naktimis. Kartą, artėjant rytui, atsidūrėme netoli miško, tačiau užsukome pas vieną pažįstamą ūkininką ir nusprendėme pas jį praleisti dieną. Nors buvome daugiau nei dvidešimt vyrų, ūkininkas mus pamaitino, paskui išsiskirstėme name bei klėtyje. Prieš vidurdienį sargyba paskelbė pavojų – kaimo keliu važiuoja sovietų sunkvežimiai su NKVD kariais. Mūsų sodyba stovėjo maždaug už 300 metrų nuo kelio, ją iš trijų pusių juosiančio pasagos forma. Iki artimiausio miško buvo dar gerokai

Lietuvos partizanų miško stovykla.

daugiau nei kilometras.

Sunkvežimiai staiga sustojo. Rusai išsoko, įsiveržė į kaimą ir ėmė sistemingai krėsti namą po namo. Tikėtis nepastebėtiems pabėgti atviru lauku nebuvo jokių vilčių. Mes užėmėme pozicijas prie tvarto langelių. Ginkluoti trimis kulkosvaidžiais, automatais ir rankinėmis granatomis nesijautėme bejėgiai, tačiau širdys daužėsi – tai galas, nes sovietų buvo daugiau nei du šimtai. Beliko laukti. Enkavėdistai kruopščiai krėtė namą po namo, o mes ruošėmės mirčiai. Ūkininkai garsiai meldėsi ir verkė. Bet įvyko stebuklas!

Po pusvalandžio rusai sušuko: „Mūsų jau laukia!“ Įtampa atslūgo. Galiausiai jie tolumoje susirinko, sulipo į sunkvežimius ir nuvažiavo.

Negalėjome patikėti savo laime. Kiek matėme, kiekviena sodyba buvo kruopščiai apieškota. Kodėl jie aplenkė būtent šią sodybą? Diskutavome apie tai dar kelias savaites, bet paaiškini-mo taip ir neradome. Jei rusai būtų užėję, būtų kilusios baisios žudynės. Mes tikrai nebūtume išgyvenę, nors, užklupę rusus netikėtai, savo ginklais būtume pridarę jiems didelių nuostolių. Vis dar mirtinai išbalęs ūkininkas,

džiaugdamasis išsigelbėjimu, atnešė du butelius degtinės. Susirėmimas būtų kainavęs gyvybę ir jam, ir jo žmonai. Šeimininkai buvo laimingi ir jiems palengvėjo, kai vakare mes išvykome.

Toks jau buvo tas mūsų partizaniškas gyvenimas – tarsi šuns: nuolatinis bėgimas, kasdien vis kitoje vietoje, nuolatinis pavojus gyvybei. Tik giliai miške esančiose stovyklose jautėmės šiek tiek saugesni, tačiau ten negalėjome būti nuolat. Mums reikėjo atlikti užduotis, palaikyti ryšius su žmonėmis, žinoti naujienas, apsirūpinti maistu, drabužiais ir daugybe kitų

dalykų. Trūko medicininės pagalbos, bet, laimė, visi likome sveiki. Buvome jauni, nuolat leidome laiką lauke tiek vasarą, tiek žiemą, todėl užsigrūdino. Lietuvos gamta ir gilūs miškai mus saugojo, suteikė prieglobstį – pasaulio „supervalstybei SSRS“ buvome tarsi nepasiekiamas rakštis.

Man toks gyvenimas buvo ypač sunkus. Bendražygiai lietuviai buvo persekiojami kaip ir aš, tačiau jie kovojo savo tėvynėje. Jie kartais susitikdavo su artimaisiais ir turėjo bent viltį – nors ir miglotą, vis labiau blėstančią. Partizanai tikėjosi diplomatinio

sprendimo – tarptautinio susitarimo arba laisvojo pasaulio karinio konflikto su žmogaus teises niekinančia komunizmo sistema, ir buvo pasirengę prisidėti prie šios pergalės. Bet mes nuolat kamavomės mintimis, kiek dar truks šis vargas gyvenimas. Bėgo dienos, savaitės ir metai, tačiau niekas nesikeitė, o mūsų vis mažėjo. Vėl ir vėl kažkas tapdavo NKVD pasala ar egzekucijų aukomis.

* * *

1946 m. rudenį įsirengėme naują miško stovyklą, nes į senąją vedė per

daug pėdsakų. Miško keliukai ir takai dažniausiai būdavo šlapi, todėl ant jų neišvengiamai likdavo pėdsakų, nors į stovyklą visada grįždavome vis kitu keliu. Atšalus padėtis laikinai pagerėjo. Tačiau vėliau iškrito sniegas ir pėdsakų problema tapo dar aštresnė.

Atėjus laikui persikelti į naująją stovyklą, atvykę radome ją sunaikintą. Kaip tai įvyko sužinoti nepavyko, bet buvo aišku, kad ją aptiko rusai. Buvome priversti kitoje vietoje įsirengti naują stovyklą – tai padarėme gruodžio pradžioje.

Atėjo 1946 m. Kalėdos. Kūčių

vakarą viena mūsų grupių – šeši vyrai ir moteris, visi tolimi giminaičiai, – susiruošę į kaimus aplankyti giminių. Aš taip pat išdrįsau išeiti, nes per tiek laiko spėjau pažinti ir pamėgti nemažai žmonių. Šį kartą su savimi turėjau tik pistoletą, nors paprastai grupėje man tekdavo nešiotis vokišką kulkosvaidį MG 42. Išvykome sutemus. Atsiskyriau nuo kitų ir maždaug po keturių kilometrų pasiekiau namą miško pakraštyje. Ten ir ketinau praleisti Kūčių naktį.

Vienuoliktą valandą vakaro stovėdamas prie trobos durų suklau-

sau – veikiai supratau, kad iš mūsų stovyklos pusės aidi kulkosvaidžio serijos. Siaubą kėlė vis naujos paplūpos. Sodyboje ilgai neužsibuvau ir vidurnaktį tyliai pasitraukiau. Atsargiai slinkau kokius keturis kilometrus per mišką, tada dar du – per laukus, kol pasiekiau kitą, labiau atokią sodybą. Kas gi nutiko miške? Tris dienas praleidau pas įvairius ūkininkus klausydamasis gandų: enkavėdistai susirėmė su partizanais, trys žuvo, kai kam pavyko pasitraukti...

Po poros dienų atsargiai prisiartinau prie mūsų miško stovyklos. Ten radau savo kovos draugus – kautynės įvyko kažkur kitur. Likus dviem dienoms iki Naujųjų metų išvakarių grįžo ir šį susirėmimą išgyvenę partizanai. Jie mums papasakojo daugiau apie šią tragišką istoriją. Paaiškėjo, kad tą vakarą partizanai nusprendė apsistoti Jancevičiaus sodyboje, esančioje tiesiog miško pakraštyje. Ten juos prieš vidurnaktį ir užklupo enkavėdistai. Sovietai iš karto pradėjo šaudyti į namą. „Įsivaizduok, – pasakojo vienas kovotojų, – tie enkavėdistai – bailiai – tris valandas apšaudė namą, bet vis tiek nedrįso eiti vidun. Pamažu jiems baigėsi šoviniai ir viskas nurimo. Kai kurie mūsų šoviniai per pievą nušliaužė aštuonis šimtus metrų iki miško pakraščio ir pasitraukė. Tačiau enkavėdistai vis tiek nešturmavo

pastato. Tik kitą dieną, apie penktą valandą vakaro, jie atsivedė civilių ir pasiuntė juos į namą, kad patikrintų, ar ten dar yra partizanų. Sovietai vidun įžengė tik tada, kai civiliai pranešė, kad likę tik lavonai...”

Po truputį atkūrėme įvykių eigą. Įtarimas dėl išdavystės buvo neišvengiamas. Bet kas tai padarė? Ir kaip? Mes spėliojome, bet konkrečių įrodymų rasti nepavyko. Taip nežinioje praėjo beveik mėnuo.

Tik 1947 m. sausio pabaigoje mūsų ryšininkai kaimuose sužinojo, kodėl Kūčių vakarą įvyko NKVD reidas. Vienas jaunuolis iš kaimyninio kaimo norėjo pasimatyti su mergina, gyvenusia sodyboje, kurioje buvo apsistoję septyni mūsų bendražygiai. Jis priėjo prie durų, tačiau mergina jo neįsileido. Apie aštuntą valandą vakaro jis dar prašėsi įleidžiamas, o apie vidurnaktį prie šio namo jis jau atvedė enkavėdistus. Sovietai atidengė ugnį – kulų krušoje žuvo trys mūsų kovotojai, o mergina buvo suimta. Daugiau apie ją nieko negirdėjome.

Maždaug po trijų savaičių viena mūsų grupių sutemus prisiartinavo prie išdaviko namų. Ten gyveno du broliai, tačiau namie tebuvo vienas. Jis prisiekė, kad išdavė ne jis, o jo brolis ir nurodė, kur šis pasislėpęs. Mūsų kariai iškart apsupo kaimyno sodybą ir

Partizanai šalia antžeminio bunkerio.

ten surado išdaviką. Per apklausą po ilgų neigimų jis prisipažino pranešęs rusams ir pats per mišką nuvedęs bei parodęs NKVD pareigūnams tą sodybą. Tai išdavikui reiškė mirties nuosprendį...

* * *

1947 m. balandžio 27-ąją buvo gana šilta, ramiai sėdėjome priešais savo bunkerėlius. Staiga, be jokio perspėjimo, vienas iš bendražygių nukreipė į mane pistoletą, lietuviškai keikė vokiečius ir grasino nušauti. Bandžiau staigiai pasitraukti, bet paslydau ir griuvau. Bendražygiai sugriebė įsiutusį vyrą, jį nuginklavo, surišo rankas ir pririšo prie medžio. Krisdamas išsinarinau dešinę petį. Skausmas buvo siaubingas. Visi bandymai atstatyti sąnarį į vietą buvo nesėkmingi – miško sąlygomis niekas negalėjo suteikti reikiamos pagalbos.

Bendražygius šis išpuolis labai papiktino. Jie atsiprašinėjo, bandė mane paguosti, tačiau vis tiek jaučiau prislėgtas. Būdamas vienintelis vokietis, *Genio* grupėje praleidau jau daugiau nei metus. Per tą laiką neturėjau jokios priežasties skųstis – bu-

vau lygiateisis, su manimi elgėsi kaip su bet kuriuo kitu kovotoju, visiems buvau tiesiog *Jurgis*.

Tačiau dabar man skubiai reikėjo gydytojo. Bendražygiai nepaliko manęs likimo valioje ir kitą rytą – 1947 m. balandžio 28 d. palydėjo pas ūkininką, įsikūrusį itin atokiaje vietoje tarp miškų. Teko nueiti apie penkis šešis kilometrus. Vyras ūkininkui paaiškino padėtį. Šis ir pats matė, kad esu su įtvaru ir kenčiu skausmus, tad iškart pasikinkė arklį ir išvažiavo pas gydytoją į už penkiolikos kilometrų esantį miestelį. Tai buvo didžiulė rizika, visi turėjo vieni kitais pasitikėti – mes ūkininku ir gydytoju, gydytojas – ūkininku ir mumis. Mes, išstatę gausią sargybą, likome sodyboje. Laukiant praėjo amžinybė; jau temstant ūkininkas sugrįžo, bet, deja, vienas. Hipokrato mokinyš nusprendė, kad rizika per didelė...

Visi buvo nusiminę. Naktį dėl siaubingo skausmo neužmigau nė minutei. Kitą rytą vyrai dviem paroms išėjo į aplinkinius kaimus. Aš likau stovykloje. Naktimis petį skaudėjo dar labiau nei dieną. Ginklo valdyti nebegalėjau – dešinė ranka laikinai buvo visiškai nenaudinga.

Pietvakarių Lietuvos lygumų molingas dirvožemis sunkiai pralaidžia vandenį. Pavasarį lėtai tirpstant įšalui, šlapioje žemėje lengva palikti pėdsaką. Jų išvengti nepavykdavo, nors vyrai visada keitė maršrutus. Todėl pavasaris broliams partizanams atnešė naujų rūpesčių – norint išvengti susekimo, reikėjo statyti naują stovyklą. Tokioje situacijoje būčiau buvęs tik našta. Su vadais susitariau, kad laikinai, kol sugis ranka, pasitrauksiu pas žmones, iš kurių ir atėjau į būrį. Labai svarbu, kad apie tai žinojo tik trys vyrai. Buvo liūdna palikti draugus, kurie manimi nuoširdžiai rūpinosi. Išėdamas jiems palikau vokišką kulkosvaidį MG 42, o pistoletą pasilikau.

Pas ūkininkus Rimgailas

Išėjau liūdnas; ranka buvo įtvarė. Bendražygiai linkėjo sėkmės, sveikatos ir kuo greičiau sugrįžti. Iki pažįstamo ūkininko teko eiti penkis kilometrus. Ten mane pamaitino. Toliau miško pakraščiu žingsniavau plačiu lanku aplink kaimą – dieną rizi-

kuoti trumpesniu keliu buvo pernelyg pavojinga. Nuėjęs dar tris kilometrus, pasiekiau senų pažįstamų Rimgailų sodybą.

Sulojo šuo, bet, išgirdęs švilptelėjimą, atpažino – tai buvo senas pažįstamas aviganis. Švelniai pasibeldžiau į langą ir mane įleido vidun. Namuose buvo tik Rimgailienė su sūnumi. Šie geri žmonės nuoširdžiai džiaugėsi ir norėjo, kad pasilikčiau. Jiems buvo smalsu, kas nutiko; ilgai kalbėjomės apie viską, kas įvyko nuo mano išėjimo į *Genio* būrį.

Rimgailų sodyba stovėjo ant kalvelės, todėl aplinka buvo gerai matoma. Iš kaimynų kiemo taip pat buvo galima pastebėti, kas čia užsėina ar išsėina, nors atstumas iki jų ir buvo beveik trys šimtai metrų. Dienomis slėpdavusi klėtyje – šiene įsirengiau gerą guolį. Maistą man atnešdavo gyvulių pašarui skirtame kibire, kad nieko

neįtartų kaimynai, su kuriais šeima nebendravo.

Ranka gijo sunkiai; kankino baimė dėl ateities. Gyvenimas vėl smarkiai pasikeitė – trūko tiesioginės partizanų paramos, likau priklausomas nuo ūkininkų gailėstingumo. Rimgailų geranoriškumas kėlė sąžinės graužatį – jie gi neturėjo manęs amžinai išlaikyti ir rizikuoti dėl to kylančiais pavojais.

Visą laiką slapstytis klėtyje buvo per daug pavojinga. Reikėjo įsirengti rimtesnę slėptuvę. Jauniausias Rimgailų sūnus Kazimieras sumanė tokią slėptuvę sumeistraiuti durpių sandėliuke. Idėja buvo gera, bet darbas laukė sunkus – pirmiausia reikėjo perkrauti didelį durpių kiekį. Su sužeista ranka mažai galėjau jam padėti. Nukrovus durpes, iš stiprių sijų ir storų lentų jis sukonstravo mažą slėptuvę – maždaug septyniasdešimties centimetrų aukščio, septyniasdešim-

ties centimetrų pločio ir dviejų metrų ilgio. Tiek, kad galėtų gulėti žmogus. Baigęs darbą, jis vėl sukrovė durpes ant slėptuvės – maždaug dviejų metrų aukščio – ir šone paliko mažą angą, pro kurią galėjo įlįsti vienas žmogus. Prieš šį įėjimą sukrovė šiaudų. Norėdamas ten pasislėpti, turėdavau pralįsti pro šiaudus ir iš vidaus užkišti angą. Iš išorės niekas negalėjo suprasti, kad čia įrengta slėptuvė. Esant ekstremaliai situacijai, tai teikė vilties išlikti.

Tokios situacijos ilgai laukti neteko, tačiau, likimo ironija, nauja slėptuvė pasinaudoti negalėjau. Vieną popietę pas kaimynus atvyko enkavėdistų. Rimgailienė išgirdo ten lojant šunį – net šunys nemėgo rusų – ir atpažino pavojų, skubiai atbėgo į ganyklą ir liepė skubėti kartu. Nubėgome dar maždaug šimtą penkiasdešimt metrų iki lauke gulėjusios neįtartinos nedidelės

XX a. pirmosios pusės Lietuvos ūkininkų gyvenamasis namas.

Sovietų kareiviai šalia aptikto lauko bunkerio. Fotografuota 1952 m. Pietų Lietuvoje.

šiaudų krūvos. Ji greitai nustūmė šiaudus, pakėlė lentą, parodė nuleistas kopėčias ir paragino: „Jurgi, greičiau, greičiau!“ Tai buvo bulvių duobė. Aš dar nespėjau nusileisti iki apačios, kai ji jau uždėjo lentą atgal. Girdėjau užberiant šiaudus ir po akimirkos atsидūriau dviejų su puse metro gylyje, visiškoje tamsoje. Iki tol net neįtariau čia esant bulvių duobės.

Sovietai jau buvo beveik prie sodybos – šeiminkė vos spėjo parbėgti namo. Jie žvalgėsi visur, bandė iškaulyti tabako, apžiūrėjo beveik tuščią klėtį ir pasuko lauko keliuku,ėjusiu apie dvidešimt metrų nuo slėptuvės tapusios bulvių duobės. Pusvalandį pratūnojęs tamsoje, išgirdau viršuje murmant praeinančius persekiotojus. Pavojus būti atsitiktinai aptiktam buvo didelis, vėl teko pripažinti, kad man labai pasisekė. Žinoma, pasisekė ir ūkininkams. Negalima neįvertinti, kaip šie paprastai žmonės manimi rūpinosi. Pokariu jų gyvenimas, dievulėliau, ir be to buvo sunkus, tačiau jie vis tiek aukojosi ir viskuo rizikavo dėl besislapstančio tolimos, bejėgės šalies kario.

Slėptuvės ir bunkeriai

Po šio įvykio kurį laiką slapsčiausi pas kitus žmones. Kai vieną dieną aš vėl užsukau pas Rimgailų šeimą, jų sūnus Kazimieras mane nustebino parodęs namo virtuvėje įrengtą slėptuvę. Paaiškėjo, kad slėptuvę jis įrengė specialiai man. Lietuvių virtuvėse tuo metu grindys dažniausiai būdavo molinės, o po jomis – nedidelis rūsys daržovėms. Tokiais atvejais buvo iškasama maždaug metro gylio ir 2×2 m pločio duobė. Sienos buvo paremtos perpjautais spygliuočių rąstais; virš jų buvo pagrindas iš lentų, tarsi lubos, ten įtaisytas 60×60 cm liukas, per kurį nusileidžiama žemyn. Tokiuose rūsiuose žmonės laikydavo nedidelę dalį bulvių ir kitų daržovių, o didesnė derliaus dalis likdavo lauke, bulvių duobėse, kuriomis man teko „mėgautis“ pakankamai ilgai.

Kazimieras šalia šio rūsio iškasė kitą duobę, kurios ilgis buvo 1,80 m, plotis ir gylis – po 60 centimetrų. Iškastą žemę jis naktį veždavo į gyvulių ganyklą ir suberdavo krūmuose. Duobę

jis išklojo lentomis ir uždėjo taip pat lentines lubas. Lubas padengė moliu, jį suplūkė, išlygino taip, kad niekuo nesiskirtų nuo aslos.

Norint patekti į slėptuvę, pirmiausia reikėjo nusileisti į bulvių rūšį, atsigulti ir vieną eglės pusrastį pastumti į vidų, o tada gulint įsiritenti šonu į slėptuvę. Patekus vidun, eglės rąstą buvo galima užstumti į buvusią vietą bei mediniu kuolu jį stabilizuoti. Iš esmės tai buvo gera slėptuvė, kurią jaunuolis sugalvojo ir sunkiu darbu padarė. Tačiau jei kas nors būtų nusileidęs ir plaktuku pakalęs į rąstus, iš karto būtų pastebėjęs, kad vienas jų skamba tuščiai. Vis dėlto realios krizinės situacijos metu ši slėptuvė pasiteisino.

Kaip tik vieną popietę buvau virtuvėje, kai staiga pasirodė penki NKVD vyrai. Man nebuvo galimybės pabėgti, todėl skubiai nusileidau į bulvių rūšį, įriedėjau į slėptuvę ir kaiščiu iš vidaus užtvirtinau eglinį pusrastį.

Veikiausiai rusai įsiveržė į namus, viską apžiūrėjo, įskaitant ir palėpę, tada atsisėdo ant šalia krosnies stovėjusio suolelio ir, kaip įprasta, paprašė tabako bei pieno. Vienas iš jų nuolat lazda

barbeno į molinį grindų pagrindą, kaip tik toje vietoje, kur buvo slėptuvės lubos – tarp manęs ir rusų buvo tik 30 cm aslos molio, todėl kiekvienas pabarbenimas smigo tiesiai į pervargusių mano nervų sistemą. Mano širdis tiesiog daužėsi, maniau, kad galėjo net viršuje girdėtis, ir ši kančia tęsėsi pusantros valandos. Laimė, tuo metu nesukosėjau – tai būtų buvęs galas. Ir man, ir ūkininkams.

Kai rusai pagaliau patraukė toliau, mano šeimininkams akmuo nuo širdies nusirito net labiau nei man – jei būtų aptikę slėptuvę, jiems beveik nebūtų šanso išsisukti. Kur tik sovietai pasirodydavo, ten jie buvo nepageidaujami svečiai.

Tokia dvejopa patirtis su slėptuve pakišo man mintį įsirengti lauko bunkerį. Vasarą aš dažniausiai vis tiek slapstydavau si ganyklose ar mažose miško aikštelėse. Kazimierui ši idėja taip pat patiko.

Tačiau sykį, prieš įgyvendindamas sumanymą, patyriau dar vieną nepageidaujamą vizitą. Tuo metu rengiau,

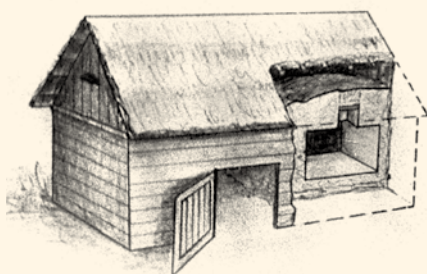
tiksliau, kūriau slėptuvę klojime – ilgą, gilų urvą šiene ir šiauduose. Slėptuvę buvau beveik pabaigęs, bet įlindimo vietos tinkamai užmaskuoti dar nespėjau. Būtent tuo ir užsiėmiau, kai staiga sulojo šuo. Per lentų plyšius sienoje žvilgtelėjau į tą pusę ir pamačiau apie dešimtį sovietų, kurie žygiavo link klojimo. Jie turėjo šunį. Apie pabėgimą nebuvo nė kalbos – tam trukdė sovietų šuo ir pelkėta, vandeniui užlieta vieta vienintelėje galimoje pasitraukimo kryptyje.

Greitai įkišau kelis javų pėdus į urvo įėjimą; rusų šuo baisiai lojo. Šeimininkė, išgirdusi sujudimą, išbėgo į lauką. Enkavėdistai – per plyšius galėjau matyti NKVD būdingas siauras uniforminių kelnų juostas – sustojo prie

tvarto. Vienas iš jų iš viršutinės krūtinės kišenės išsitraukė kažkokį lapelį ir rusiškai paklausė ūkininkės pavardės. Ūkininkė ją pasakė. Tada sovietams vadovavęs karininkas davė įsakymą viską apžiūrėti. Mano širdis vėl pradėjo daužytis, o baimės prakaitas tiesiog žliaugė. Neturėjau jokių vilčių ir galvojau, kad galas man jau čia pat, bet buvau pasiryžęs brangiai už tai „atsidėkoti“.

Kai prie įlindimo į mano urvą pasigirdo rusiška šneka, aš jau dešine ranka laikiau užtaisytą savo Vokietijos kariuomenės pistoletą. Buvau pasirengęs šauti, kai tik pasirodys enkavėdisto galva. Viskas kabojo ant plauko, bet staiga kalbos nutilo – arčiausiai įlindimo į urvą buvęs rusas kažkodėl

Partizanai slėptuves dažnai įsirengdavo ūkininkų klėtyse. Nuotraukose tipiška XX a. pirmos pusės klėtis ir KGB piešinys su įrengtos slėptuvės skerspjūviu.

Легенда:

1. Бункер обнаружен в деревне Микнюны Дебейской волости, поисковой группой при помощи щупов.
2. Бункер находился в сарае.
3. Устроен в соломе, вход в него был сделан сверху соломы и тщательно маскировался содержателем бункера.
4. В бункере захвачено 2 бойца.

atsitraukė. Turėjau pasikliauti savo klausa – matyti nieko negalėjau. Girdėjau, kad tvartelyje rusas buvo ne vienas, kiti taip pat slampinėjo aplink.

Nerimas tęsėsi apie pusvalandį. Tada visa grupė vėl susirinko kieme, kur pro lentų plyšį galėjau juos stebėti. Lijo, visi buvo apsigaubę palapinsiaustėmis. Vyko trumpas pasitarimas su karininku. Rezultatas – įsakymas dar kartą viską patikrinti, nes čia turi būti banditas. Paieškos prasidėjo iš naujo ir mano viltis, kad viskas baigta, išblėso. Netrukus vėl kažkas sušlamėno priešais mane ir vėl rankoje turėjau paruoštą pistoletą. Tačiau šį kartą rusas pasitraukė kiek greičiau, gauja vėl susirinko kieme. Vėl pasitarimas. Galiausiai jie, vesdami savo šunį už pavadžio, patraukė tolyn...

Užtruko valandą, kol nurimau, tada išlindau iš šieno ir šiaudų urvo. Jau buvo pradėję temti. Buvo aišku, kad mus kažkas turėjo išduoti. Tai leido

spėti ir lapelis NKVD karininko rankose, kuriame buvo ūkininko vardas, ir dukart apžiūrėta vieta. Mano globėjai patyrė milžinišką išbandymą, nes kratos metu turėjo nuslėpti baimę ir nerimą. Kalbantis apie tai, kas buvo ką tik įvykę, aš jiems pasakiau: „Čia daugiau negaliu būti. Kol kas neisiu nei į vieną pastatą, nei į jokią pastogę.“

Tamsoje palikau svetingus namus. Keletą savaičių dienomis slapstydavusi miškuose ir krūmynuose, naktimis užeidavau pas dar nuo Antano grupės laikų pažįstamus ūkininkus, kurie mane pamaitindavo. Bet šis naktinis slampinėjimas taip pat buvo pavojingas. Niekomet negalėjai būti tikras, ar nesusitiksi su kuo nors arba ar tavęs neseka. Visos pavojingos situacijos tykojo iš už nugaros. Varginantį jausmą būti vienam visą dieną kankindavo, galvoje sukdavosi daug minčių.

* * *

Po šešių savaičių mane vėl patraukė nuvykti pas Rimgailų šeimą. Šuo iš karto mane atpažino ir pasitiko vizgindamas uodegą. Rimgailos davė man ženklą ateiti prie durų ir štai vėl buvau nuostabiai šiltoje virtuvėje. Man pagamino valgyti ir smalsavo, kur aš buvau visą tą laiką. Viską papasakojau ir paklausiau, ar enkavėdistai dar kartą čia buvo užėję. Nebuvo.

Tuo metu man kilo mintis įrengti nedidelį bunkerį gyvulių ganykloje. Apie tai pasikalbėjau su Kazimieru – bunkerių meistru. Jis norėjo pasitarti su savo tėvais ir po kelių dienų man davė teigiamą atsakymą. Paaiškinau jam, kad man reikėtų plonų lentų ir sijų. Jis atsakė: „Jurgi, galiu tau gauti šių medžiagų tik tada, kai būsiu kitame ūkyje, kurį dar tvarkome.“ Iš tiesų, po kelių dienų jis man atvežė reikiamų medžiagų. Ūkininkas dar paprašė manęs paaiškinti, kaip įsivaizduoju tą

bunkerį, ir mano sumanymą patvirtino. „Tikiuosi, kad viskas pavyks gerai“ – sumurmėjo. Tą viltį turėjau ir aš, bet tam tikra rizika slypi kiekviename tokio pobūdžio užsiėmime.

Dabar beliko tik palaukti tinkamos progos. Pradėti darbą glėjau tik per pilnatį, nes dirbti nepastebėtas galėjau tik naktį – už 100 metrų driekėsi lauko keliukas. Mano „darbo vieta“ nebuvo toli nuo tos vietos, kur bulvių duobėje slėpiausi nuo enkavėdistų. Dažnai troškau turėti saugų „pelės urvą“, o javų pėdų piramidės, kurias ūkininkai sustatė po derliaus nuėmimo, man dienomis tarnaudavo kaip puiki slėptuvė. Tačiau šios javų pėdų piramidės išbūdavo neilgai – jas suveždavo į kluoną, tad aš netekdavau savo lauko slėptuvės.

Pagaliau pilnatis man leido pradėti darbus. Pirmiausia gabalais nuėmiau velėną, kurią vėliau galėjau tvarkingai sudėlioti atgal. Tada iškasiau duobę,

kurios ilgis buvo 1,80 m, plotis 70 cm ir gylis 80 cm – pakankamai didelę, kad galėčiau joje išsitekti. Iškas-tą žemę vežiau karučiu į ganyklos pakraštį ir paskirstydavau tarp krūmų. Taip elgdavosi ir Kazimieras, kai kasė bunkerį virtuvėje. Dažniausiai dirb-davau iki saulėtekio. Prieš grįždamas į klojimą, uždengdavau „darbo vietą“ šakomis, kad jos niekas nepastebėtų.

Klojime atsigulęs ant šieno pa-ilsėdavau, kol ateidavo kas nors iš Rimgailių ir visada atnešdavo man šiek tiek maisto. Po „pusryčių“ įsliuogda-vau į senąją slėptuvę durpių sandėliu-ke. Pavargęs ir išsekęs nuo sunkaus darbo aš iš karto užmigdavau. Vakarui artėjant išlįsdavau iš slėptuvės, per-eidavau į klojimą, pavalgydavau ir vėl imdavausi darbo iki aušros.

Kai duobė buvo iškasta, aš ją apka-liau lentomis: pradžioje sienas, tada dugną ir galiausiai lubas. Šios lubos turėjo būti ypač tvirtos, nes turėjo

laikyti viršuje esančią žemę. Bunkerio liukui palikau maždaug 55×55 cm dydžio angą. Baigęs šiuos darbus, viską užpyliau žemėmis, o ant viršaus tvarkingai sudėjau velėną. Angai užda-ryti sukaliau dangtį. Tai turėjau daryti dieną, nes naktį kaukšėti plaktuku ne-drįsau. Bunkerio angos dangtį taip pat užpyliau žemėmis ir užmaskavau ve-lėną; pritaisiau storą vielą, kuri viršuje buvo suformuota į žiedą taip, kad būtų patogų už jo paimti ir dangtį pakelti. Bunkerio karkasą sukaliau taip, kad jis į viršų siaurėtų – kad paviršiuje reikėtų mažesnį plotą maskuoti. Viduje mano lapės urvas buvo panašus į karstą ir priminė Kazimiero virtuvės slėptuvę, kuri jau kartą pravertė, kai ten enka-vėdistai lazdomis beldė pusantros va-landos ir drebino mano nervus. Velėną virš bunkerio vis palaistydavau, kad viskas gausiai ataugtų. Po kelių dienų viskas buvo taip gražiai susigulėję, kad niekas, net ir žinodamas, nebūtų įžiū-rėjęs ko nors įtartino. Net šeimnininkai turėjo gerokai paieškoti, kad surastų tą vietą. Šis naktinis darbas atitraukė mano dėmesį ir kėlė man kuklaus sau-gumo jausmą.

Jaučiausi palaiminto likimo ir laikiau stebuklu, kad apskritai įstengiau pasi-statyti tą slėptuvę, nes išnerta mano ranka sugijo netaisyklingai. Nors nebegalėjau tinkamai valdyti ginklo, vis dėlto buvau vėl pajėgus dirbti, tačiau, baigus statybas, petį vėl gėlė. Svarbiausia, kad šis naktinis darbas atitraukė mano dėmesį nuo kamuo-jančių minčių ir suteikė bent minimalų saugumo jausmą. Po tiek neramių metų tai buvo tarytum stebuklas.

Tačiau visai netrukus įvyko ir antra-sis, dar didesnis stebuklas: vieną naktį vėl pasirodė mano draugai iš *Genio* būrio. Apie tai labai džiugiai pranešė mane susiradęs Kazimieras: „*Jurgi*, tavo draugai iš miško čia!“ Ir iš tikrųjų troboje manęs laukė penki *Genio* būrio partizanai, seniai matyti ginklo broliai. Jie su džiaugsmu bei pasidi-džiavimu įteikė man laišką. Laišką iš Vokietijos, nuo Bodeno ežero – gyvą žinią iš namų! ■

Parengė Dalius Žygelis ir
Imantas Tamošauskas

Tęsinys kituose KARIO numeriuose

Ramūno Vaitkaus pieš.

Daržovės maskuotei

Nors 1952 m. pradžioje partizanų pasipriešinimas visoje Lietuvoje buvo gerokai nusilpęs ir nukraujavęs, Dainavos apygardoje Dzūkijos miškuose veikė kelios stiprios partizanų grupės. Jos ne tik neleido ramiai gyventi vietiniam partiniam aktyvui bei kolaborantams, bet ir įprastinėmis kovos priemonėmis – miškų šukavimais, bunkerių paieška – buvo nesusekamos bei neįveikiamos. Jų branduolius sudarė ilgų kovos metų partizanų gretose užgrūdinti ir patyrę kovotojai. Konspiracijos pamokos buvo išmoktos, į kontaktus su bent kiek įtarimą keliančiais asmenimis šios grupės neidavo, ryšininų paslaugomis beveik nesinaudojo, laikėsi gerai įrengtuose, atokiose miškų vietose užmaskuotuose bunkeriuose. Nedideli partizanų būriai staiga lyg iš niekur atsirasdavę ir, įvykdę baudžiamąsias operacijas prieš okupantus, lygiai taip pat staiga pradingdavę miškų glūdumose. Didžiausia ašaka MGB gerklėje buvo partizanų vado Petro Vaitkaus-Genio grupė.

Visos MGB pastangos bet kokiais būdais likviduoti Genio grupę nuėjo perniek. Kol Vilniaus MGB rašinėjo nurodymus ir papeikimus kolegoms iš Varėnos, Maskvoje buvo tobulinami planai, turėję galų gale palaužti „buržuazinių nacionalistų ginkluotą pasipriešinimą sovietų valdžiai Lietuvoje“.

1952 m. gegužę, ėmusis keleto specialiųjų priemonių, Genio grupės bunkeris buvo aptiktas, šturmuotas ir sunaikintas. Praėjus kelioms dienoms po operacijos, Vilniaus MGB saugumiečiai, peikdami kolegas iš Varėnos, priekaištavo, kad pačioje jų panosėje – vos už 8 kilometrų nuo Varėnos – gerus pusantros metų bunkerį turėjo įsirengusi Genio partizanų grupė. Iš jo partizanai rengė ne tik įžūlius išpuolius prieš sovietinį-partinį aktyvą, bet ir turėjo radijo stotelę bei šalia bunkerio buvo susikasę lysvių, kuriose augino daržovių. Visa tai MGB pavadinavo įžūlia drąsa. Apie 4 kvadratinį metrų „rūkomąjį“, įrengtą bunkeryje, MGB raporte net neužsimenama – veikiausiai po daržovių lysvių jis saugumiečiams nebepadarė tokio įspūdžio.

Čia išryškėja itin paradoksali situacija: viena vertus, partizanai laikėsi ypatingų atsargumo priemonių ir konspiracijos taisyklių, kita vertus, savo bunkerio aplinkoje jautėsi visiškai saugūs.

Šaltinis: ŽYGELIS, Dalius. Dainavos apygarda. Genio grupės partizanai. *Karys*, 2013, nr. 6